

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi

Att främja barns utveckling av kroppslig integritet
- ett pågående arbete

Danijela Tomasovic

Vanessa Carlstedt

Kandidatuppsats VT 2019

Handledare: Tove Lundberg

Tack

Vi skulle vilja inleda denna uppsats med att rikta ett stort tack till de informanter som möjliggjort vår studie. Tack för de erfarenheter och upplevelser som ni delgett oss och som format vårt arbete.

Stort tack till Anna Norlén och Sofia Bidö från Rädda Barnen som tog sig tiden att svara på de frågor vi hade om arbetet med ”Stopp! Min kropp!”.

Vi vill även rikta ett särskilt tack till vår handledare Tove Lundberg. Tack för din tid, ditt engagemang, dina ord och de insikter och lärdomar som de gett oss.

Abstract

Bodily integrity is becoming a part of the preschool and school's curriculum on June 1, 2019. Children receiving support in developing bodily integrity is one step towards a more equal society and an important preventive effort against sexual abuse. The manual "Respect! My body!" intends to support adults in helping children develop bodily integrity. Knowledge of parents' thoughts and actions regarding the promotion of bodily integrity and experiences of the material "Respect! My body!" is missing, exploring this was the purpose of this paper. Six qualitative interviews have been conducted with parents of daughters aged five to six. The majority of parents had previously not encountered the concept of bodily integrity or heard of "Respect! My body!". All parents believed that the promotion of bodily integrity is important but challenging. The parents were positive about the material "Respect! My body!" but wished they had been given the material earlier, they argue that they might have acted differently in some situations. The reached conclusion was that parents need more knowledge, resources and support at an earlier stage in order to be able to do the required work at home for bodily integrity to become a part of the social norm as desired.

Key words; bodily integrity, child sexual abuse, sexual offenses, respect my body, prevention

Sammanfattning

Kroppslig integritet skrivs in i förskolans och skolans läroplan den 1 juni 2019. Att barn får stöd i att utveckla kroppslig integritet är ett steg mot ett mer jämställt samhälle samt en viktig förebyggande insats mot sexualbrott. Handboken "Stopp! Min kropp!" ämnar stödja vuxna i arbetet med kroppslig integritet. Kunskap om föräldrars tankar och agerande kring främjandet av kroppslig integritet samt upplevelser av materialet "Stopp! Min kropp!" saknas, vilken denna uppsats ämnat undersöka. Sex kvalitativa intervjuer har genomförts med föräldrar till döttrar i fem till sex års åldern. Majoriteten av föräldrarna hade tidigare inte stött på begreppet kroppslig integritet eller hört talas om "Stopp! Min kropp!". Samtliga föräldrar upplevde främjandet av kroppslig integritet som viktigt men utmanande. Föräldrarna var positiva till materialet "Stopp! Min kropp!" men önskade att de hade delgivits materialet tidigare. De menar att de i vissa fall, med facit i hand, kanske hade agerat annorlunda. Slutsatsen som nåddes var att föräldrar hade behövt mer kunskap, resurser och stöd tidigare för att kunna göra det grundläggande arbetet i hemmet som krävs för att kroppslig integritet ska kunna bli en del av den samhällsnorm som önskas.

Nyckelord: kroppslig integritet, sexuella övergrepp, sexualbrott, stopp min kropp, prevention

Introduktion

I oktober 2017 rapporterade Sveriges Radio (2017) om hur MeToo-rörelsen spreds i Sverige. Kroppslig integritet blev ett omtalat begrepp i det politiska rummet och i media, men också vid de svenska middagsborden. De upprop som anordnades, namn som samlades in och tusentals artiklar som skrevs under 2017 om upplevda sexuella övergrepp och könsdiskriminering banade vägen för den uppdaterade läroplan för förskola och skola som togs fram av Sveriges Riksdag samma år (Sveriges Radio, 2017). Den reviderade läroplanen börjar gälla från den 1 juni 2019 (Skolverket, 2018) och i den skrivs barns rätt till kroppslig och personlig integritet för första gången in. Regeringskansliet (2018) beskriver tillägget som “i ett mål för förskolan betonas att varje barn ska få förutsättningar att utveckla medvetenhet om rätten till sin integritet”.

I den reviderade läroplanen som publicerats på Skolverkets hemsida (2018) utelämnas konkreta förslag om tillvägagångssätt eller kompetensstöd. I dagsläget är utbudet av informationsmaterial riktat till vuxna om hur de kan lära barn kroppslig integritet tunt. Det finns dock en handbok, “Stopp! Min kropp!”, som Rädda Barnen (2013) tillsammans med leg. psykolog och leg. psykoterapeut Anna Norlén har tagit fram. Enligt hemsidan förskolan.se (2019) som ges ut av Lärarförbundet är det i dagsläget framför allt “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) som används som stöd åt förskolepedagogerna i arbetet med kroppslig integritet. Norlén berättar i ett mail (personlig kommunikation, 23 april 2019) att syftet med handboken från början grundade sig i en problematik som professionella upplever i olika situationer där de både behöver kunna använda sig av passande terminologi men även veta *hur* de skulle prata om kropp och gränser överhuvudtaget i sitt stöd vid misstanke om övergrepp. “Det skulle underlätta om “steg ett” (det normala/typiska som inte har med övergrepp att göra alltså) fanns grundlagt, helt enkelt” skriver Norlén (personlig kommunikation, 23 april 2019). Norlén (personlig kommunikation, 23 april 2019) skriver också att handboken inte bygger på någon specifik forskning, då forskning om just förebyggande insatser för sexuella övergrepp är sällsynta, istället grundar sig handboken på Finkelhors studier och tankar menar hon. Vidare beskriver Norlén att “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) inte delades ut på något aktivt vis när hon själv var verksam hos Rädda Barnen utan att det spreds av egen kraft via sociala medier, i undervisning och i traditionell media (personlig kommunikation, 23 april 2019). Sofia Bidö, verksamhetschef för Rädda Barnens Centrum för stöd och behandling som också ligger bakom materialet “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) tillägger att de har fått många förfrågningar på föreläsningar kopplade till innehållet i handboken

under de senaste åren där framförallt skolor, förskolor och familjecentraler visat intresse (personlig kommunikation, 23 april 2019).

Handboken togs alltså initialt fram som informationsmaterial och stöd åt föräldrar i uppgiften att lära sina barn utveckla kroppslig integritet i preventivt syfte mot sexuella övergrepp (Rädda Barnen, 2019). Det är dock oklart om materialet fyller detta syfte och ger det stöd och den information som föräldrar eller förskolepedagoger verkligen behöver. Precis som Norlén (personlig kommunikation, 23 april 2019) berättar är utbudet av forskning om tidiga förebyggande insatser för sexuella övergrepp ovanligt, varvid möjligheten till att bidra till det specifika fältet blev målet för denna uppsats. Enligt Brottsförebyggande rådet, BRÅ, (2019a) kräver förebyggande metoder kunskapsbaserat och systematiskt arbete vilket innebär att det dels behövs ökad förståelse för kroppslig integritet och dels kunskap om hur man undervisar barn för att främja kroppslig integritet på ett så effektivt och säkert vis som möjligt. Denna uppsats är ett första steg i att bidra till sådan kunskap.

Vidare i introduktionen ges syfte och frågeställningar samt definitioner av viktiga begrepp som genomgående benämns i uppsatsen samt en genomgång av tidigare forskning. Den forskning som tas upp belyser dels betydelsen av forskning inom prevention av sexuella övergrepp men redogör även för forskningsfynd inom området.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utforska föräldrars upplevelser och tankar kring kroppslig integritet, främjandet av kroppslig integritet samt tankar om materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013). Förhoppningen är att resultatet i sin tur kan stå till grund för vidareutveckling av förebyggande material som "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013). Frågeställningarna för uppsatsen är därför:

- Hur tänker föräldrar kring att hjälpa sina barn att utveckla kroppslig integritet?
- Hur agerar föräldrar för att hjälpa sina barn att utveckla kroppslig integritet?
- Hur upplever föräldrar delar av materialet "Stopp min kropp" som är kopplat till deras barns ålder?

Definitioner

Två begrepp som återkommande nämns i uppsatsen är kroppslig integritet och sexuella övergrepp. Dessa två begrepp kan definieras på olika vis, därför redogörs det för nedan vilka definitioner som utgått ifrån i uppsatsen.

Kroppslig integritet. Integritet kommer från det latinska ordet orörd och “avser varje människas oförytterliga egenvärde som person” (Statens medicinsk-etiska råd, 2019) och beskrivs som “rätt att ha en egen sfär som är skyddad mot intrång” i Svenska Akademiens Ordböcker (2009). Fysisk integritet innefattar två begrepp: kroppslig integritet och genetisk integritet, som båda faller inom ramarna för mänskliga rättigheter (Förenta nationerna, 2008) samt omfattas av grundlagen i brottsbalken kapitel 3-6 (Sveriges Riksdag, 2019). Kroppslig integritet för barn omfattas även av Barnkonventionen som uttrycker att “Barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp” (Unicef, 2019).

Sexuella övergrepp. Sexuella övergrepp, eller sexualbrott som det kallas i lagen, är ett samlingsnamn för flera olika brott enligt Ungdomsmottagningens hemsida (UMO.se, 2019) som menar att alla handlingar som är sexuella och genomförs mot någons vilja räknas som sexuella övergrepp. Enligt Sandström-Taylor (1993) existerar ingen övergripande definition av sexuella övergrepp men hon beskriver handlingen som “att engagera beroende, utvecklingsmässigt omogna barn och ungdomar i sexuella handlingar som de inte förstår innebörden av, inte kan ge sitt medgivande till och som överskrider de sociala gränserna inom familjen” (s. 17). I Akselsdotter (1993) kan man läsa definitionen av sexuella övergrepp som:

[E]n handling där en vuxen utnyttjar ett barn och dess beroendeställning för sina egna sexuella och andra behov, utan hänsyn till barnet och den skada som barnet åsamkas. Den sexuella handlingen kan omfatta allt från ord, beröring med eller utan främmande föremål, till oralt, analt eller genitalt samlag. Barnet kan inte ge samtycke och ansvaret är helt den vuxnes (s. 14).

Enligt UMO.se (2019) är exempel på sexuella övergrepp att ta på en persons privata delar, att prata med någon på ett sexuellt vis som upplevs obehagligt för mottagaren, att pressa eller tvinga någon till sexuell handling, att pressa någon till att se på när någon annan gör något sexuellt, att göra något sexuellt med en person som inte kan uttrycka ovilja eller skydda sig, att utnyttja sin maktposition för att få sex, att fota eller filma någon i sexuellt syfte mot hens vilja, eller om personen är under 15 år.

Tidigare forskning

I detta avsnitt redogörs det inledningsvis för statistik av sexualbrott i Sverige som belyser vikten av forskning inom sexuella övergrepp. Denna typ av forskning ger en grundläggande kunskap om vem som löper störst risk för att bli offer för sexualbrott och därmed vilken grupp som är i störst behov av förebyggande insatser. Det redogörs sedan för utvecklingspsykologiska aspekter hos små barn som visar på konsekvenserna av tidiga sexuella övergrepp. Denna forskning belyser utvecklingspsykologiskt kritiska perioder samt betonar huruvida tidig prevention skulle kunna förhindra negativ utveckling. Vidare redogörs det för långsiktiga psykologiska konsekvenser av sexuella övergrepp som dels benämner orsaker till att offer inte avslöjar övergrepp, men även hur de påverkas psykologiskt under lång tid efter övergreppen. Denna typ av forskning visar på preventionens betydelse för framtida offer ur ett psykologiskt perspektiv. Sedan beskrivs riskfaktorer och föräldrarnas roll i relation till sexuella övergrepp och huruvida till exempel familjekonstellationer och föräldrastilar hör ihop med barnets risk för utsatthet. Denna typ av forskning belyser betydelsen av tidig information till föräldrar. Vidare redogörs det för tidigare forskning kring varför barn inte berättar om upplevda övergrepp, forskning som tillsammans med utvecklingspsykologiska fynd kan främja utveckling och framtagning av relevant förebyggande material. Avslutningsvis redogörs det också för forskning om prevention av sexuella övergrepp hos barn som dels visar på förebyggande insatserns effekt, men även vilken typ av insatser som ger bäst resultat.

Sexuella övergrepp i Sverige. I den Nationella Trygghetsundersökningen 2018 (BRÅ, 2019b) framkom det att 6,4% av befolkningen (16-84 år) uppger att de utsatts för sexualbrott under 2017, det motsvarar ungefär 508 000 individer. Bland män är det 1,6% av befolkningen som uppger att de utsatts för sexualbrott under 2017 medan siffran bland kvinnor ligger på 10,7% (BRÅ, 2019b). Enligt den senaste EU-täckande studien om våld mot kvinnor av European Union Agency of Fundamental Rights, FRA, (2014) har 11% av kvinnor uppgivit att de upplevt någon form av sexuellt övergrepp från 15 års ålder, denna siffra är samstämmiga med de som BRÅ (2019b) presenterar för Sverige. Enligt NTU (BRÅ, 2019b) föreligger även en stor risk att bli utsatt igen om man en gång blivit utsatt för sexuella övergrepp, så kallad revictimization. Av de som uppger att de utsatts för sexualbrott under 2017 har 36,8% utsatts en gång, 26% utsatts två till tre gånger och 37,2% utsatts fyra eller fler gånger (BRÅ, 2019b).

När det kommer till sexualbrott riktade mot barn under 16 år är statistiken inte lika färsk, den senaste rapporten från BRÅ kom år 2011. I den kan man läsa om anmälda våldtäktsbrott mot barn som är 0-17 år gamla. I rapporten kan man läsa att flickornas andel bland offren stiger från 77% vid 0-11 års ålder till 96% vid 12-14 års ålder (BRÅ, 2011). Förövarna i brotten mot den yngsta åldersgruppen är i 96% av fallen en man och den siffran stiger till 99% i övergrepp mot 12-17 åringar (BRÅ, 2011). När det kommer till brott mot den yngsta åldersgruppen är den misstänkta förövaren i cirka 70% av fallen en person inom släkten, oftast tillhörande den närmsta familjen (BRÅ, 2011). I endast 3% av fallen av de anmälda brotten för samma offergrupp är förövaren helt okänd för barnet (BRÅ, 2011). I 90% av fallen för den yngsta åldersgruppen är den misstänkta förövaren betydligt äldre än offret (BRÅ, 2011). Av de anmälda brotten för åldersgruppen 12-17 år är det istället mindre vanligt med en misstänkt förövare inom familj eller släkt, desto mer vanligt är det att förövaren är en familjevän eller annan bekant person till familjen (BRÅ, 2011). Det är också betydligt mer vanligt att brotten i denna åldersgrupp begås av jämnåriga förövare (BRÅ, 2011).

Bland de yngsta barnen framgår det i rapporten att förövaren på olika sätt använder sig utav skillnaden i ålder och mognad som ett verktyg för att begå övergreppen (BRÅ, 2011). Genom att bland annat göra övergreppen till en gemensam hemlighet och kalla dem för "lekar" (BRÅ, 2011) manipulerar förövaren barnet till att inte avslöja övergreppen. Då de anmälda brotten mot denna åldersgrupp ofta begåtts inom den närmsta familjen framkommer det även att förövaren ofta utnyttjar den känslomässiga och fysiska närheten som redan existerar mellan dem och barnet (BRÅ, 2011). I den äldre åldersgruppen, 12-17 år, handlar det istället ofta om att förövaren använder sin vuxenroll som till exempel idrottsledare, behandlingspersonal, lärare eller arbetsgivare för att ha maktövertag i relationen (BRÅ, 2011). I de fall som förövaren är jämnårig med offret beskrivs istället situationer med gruppträck, hot om rykten eller tjuv om att "ställa upp" (BRÅ, 2011).

Utvecklingspsykologiska aspekter. Enligt Eriksons (2004) teori är den första utvecklingsfasen aktuell vid cirka 0-1,5 års ålder och det är i denna fas barnet antingen utvecklar tillit eller misstro till sin omgivning. Om barnet inte får möjlighet att utveckla sin tillit i detta stadiet får barnet svårighet att klara av nästkommande fas som infaller från ungefär 1 års ålder där utmaningen istället är att utveckla självständighet (Erikson, 2004). Om barnet misslyckas med den utmaningen känner hen istället tvivel inför sin egen förmåga, samt skamkänslor över den upplevda

oförmågan (Erikson, 2004). Enligt Toth och Manly (2018) uppvisar spädbarn som blivit utsatta för missförhållanden ett reducerat spektra av känslor och mer långvariga negativa känslor än spädbarn som inte blivit utsatta för missförhållanden. Schneider-Rosen och Cicchetti (1991) observerade avvikelser i självutvecklingen hos 18 månader gamla barn som blivit utsatta för missförhållanden. Studien visade att barnen mer sannolikt uppvisade negativa eller neutrala känslor när de fick titta på bilder av sig själva (Schneider-Rosen & Cicchetti, 1991). Barn med negativa tillskrivningar till sig själva, som till exempel skam eller skuldskänslor i relation till övergrepp upplever också mer sannolikt negativ mental hälsa i framtiden (Feinauer & Stuart, 1996; Yancey, Naufel & Hansen, 2013). Flertalet studier visar att barn från missförhållanden uppvisar svårigheter i skolan med nedsättningar i akademiska, sociala, kognitiva och beteendemässiga domäner (Lansford, Dodge, Pettit, Bates, Crozier & Kaplow, 2002; Manly, Lynch, Oshri, Herzog & Wortel, 2013; Shonk & Cicchetti, 2001). Forskningen är alltså entydig - observerade problem likt dessa så pass tidigt i livet initierar en negativ snöbollseffekt genom den fortsatta utvecklingen för barnet.

Bowlbys (1979, refererat i Broberg, Granqvist, Ivarsson & Mothander, 2017) anknytningsteori har vissa likheter med Eriksons första utvecklingsstadier då den primära uppgiften för barnet även enligt Bowlby är att utveckla en känsla av trygghet. Om föräldern är responsiv till barnets signaler (vid till exempel skratt, joddel, gråt och skrik) och finns tillgänglig för att erbjuda trygghet, så kommer barnet att våga utforska världen själv med vetskap om att en säker hamn väntar hemma (Broberg med flera, 2017). Enligt Bowlby (1956, refererat i Broberg med flera, 2017) är omvårdnadssystemet som ligger till grund för anknytningen ojämlig där barnet får och föräldern ger. Stort antal forskningsfynd visar att barn som utsatts för övergrepp, misshandel eller försummelse har förhöjd risk för att utveckla otrygga anknytningsmönster, framförallt desorganiserad anknytning (Cyr, Euser, Bakermans-Kranenburg & van IJzendoorn, 2010). Den trygga, otrygga ambivalenta och den otrygga undvikande anknytningen har gemensamt att de är organiserade vilket innebär att samspelet mellan förälder och barn under barnets första år varit tillräckligt konsekventa (Broberg med flera, 2017). Vid en desorganiserad anknytning bygger relationen istället för trygghet på rädsla (Broberg med flera, 2017). Anknytningen bidrar bland annat till integrering av kognitiva, affektiva och beteendemässiga kapaciteter (Bowlby, 1969; Sroufe, 1990) och Bowlby (1979, refererat i Broberg med flera, 2017) ansåg att anknytningssystemet är aktivt under hela livet. Ainsworth (1985, refererat i Broberg med flera,

2017) räknade syskon, nära vänskaper och framtida partners som relationer i vilka anknytningen är aktiv. Detta innebär att den anknytning som formas under det första året i barnets liv är avgörande för kommande relationer genom hela livet (Bowlby, 1979, refererat i Broberg med flera, 2017). I en 22 år lång longitudinell studie fann Moutsiana, Fearon, Murray, Cooper, Goodyer, Johnstone och Halligan (2014) att anknytning från spädbarnsåldern var associerat med emotionsreglering i vuxendom. Ett fynd som bekräftar teorin, och indikerar på vikten av preventivt arbete mot övergrepp av barn (Guild, Toth, Handley, Rogosch & Cicchetti, 2017) i ett så tidigt skede som möjligt.

Långsiktiga psykologiska konsekvenser av sexuella övergrepp. Enligt Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK, 2019) vid Uppsala Universitet har sexuella övergrepp djupgående inverkan på offrets fysiska och psykiska hälsa. Fysiska skador på kroppen av sexuella övergrepp är ovanliga men kan förekomma, anledningen till att de är ovanliga beror bland annat på den reflexmässiga akuta stressreaktionen som sker hos individer som upplever fara, där hämning av fysiologiska reaktioner sker och individen blir paralyserad (NCK, 2019). Det är inte ovanligt att en individ som upplever akut stressreaktion även drabbas av dissociativ amnesi, oförmåga att minnas väsentliga delar av händelseförloppet (NCK, 2019). Vidare menar NCK (2019) att ett stort antal studier visar att sexuella övergrepp kan ha långsiktig negativ inverkan på offrets fysiska hälsa där en stor del tros bero på långtidseffekter av posttraumatisk stressyndrom (PTSD). Enligt Paolucci, Genuis och Violato (2001) är sexuella övergrepp i tidig ålder signifikant relaterade till PTSD. Andreski, Chilcoat och Breslau (1998) menar att PTSD, av alla psykiatriska diagnoser, har den starkaste relationen till somatisering och framförallt medicinskt oförklarlig smärta. De kroniska smärttillstånden fibromyalgi, kroniska buksmärter och kroniska underlivssmärter har kopplingar till sexuella övergrepp där "...risken för att utveckla fibromyalgi är tre gånger så stor för kvinnor som har utsatts för våldtäkt jämfört med kvinnor i allmänhet." (NCK, 2019). Även hjärnfunktionerna påverkas negativt av PTSD då störningar i HPA axeln som reglerar stressreaktionerna har blivit identifierad vid tillståndet (McFarland, 2013). Allt från minnesfunktioner till inlärningsfunktioner påverkas negativt av PTSD (NCK, 2019).

Psykologiska långsiktiga effekter av sexuella övergrepp på barn inkluderar förutom PTSD även grav depression, borderline personlighetsstörning, missbruksrelaterade sjukdomar, dissociativ identitetsstörning och bulimi nervosa (Putnam, 2003). Enligt Putnam (2003) är relationen mellan depression och svårighetsgrad av övergrepp komplex och påverkas av flera

faktorer. Relationen till gärningsmannen är ett exempel på faktor där närmare relation är associerat med mer allvarlig depression men även ålder vid övergreppen, hur länge de pågick och om fysiskt våld var närvarande är alla faktorer som spelar in (Putnam, 2003). Flera problematiska beteenden har blivit kopplade till tidiga sexuella övergrepp varvid sexualiserat beteende har den starkaste kopplingen (Putnam, 2003). Maniglio (2009) redogör även för flertalet studier som rapporterar om förhöjd risk för tidigare offer att drabbas av liknande brott igen, revictimization, som även stärks av tidigare nämnda statistik i NTU (BRÅ, 2019b).

Risikfaktorer och föräldrarnas roll. Finkelhor fann 1980 att en rad specifika egenskaper inom familjen var associerade med risken för sexuella övergrepp av familjens döttrar. Dessa egenskaper som Finkelhor (1980) kallar för riskfaktorer innefattade: låg inkomst, olyckligt äktenskap, föräldrar som uttrycker låg ömsesidig tillgivenhet till varandra, att barnet växer upp utan antingen mamma eller pappa, att barnet har en styvmamma eller styvpappa, att barnet inte har nära kontakt med mamman, att mamman är sjuk ofta, att barnet får lite kärlek eller ömhet från mamman eller pappan, konservativa familjevärderingar samt mödrar som är straff-fokuserade kring sexuella domäner. Finkelhor (1980) menar att barn till en mamma som, till exempel bannar eller straffar barnet vid frågor om sex eller onani, löper 75% större risk att falla offer för sexuella övergrepp än en genomsnittlig flicka i urvalet. Vidare menar Finkelhor (1980) att detta är ett tydligt exempel på att hämmande av sexuella drifter inte är en effektiv metod, utan istället slår tillbaka på barnet. Finkelhor (1980) betonar även vikten av god relation mellan mamma och dotter där ett barn som växt upp utan sin biologiska mamma löper tre gånger så stor risk för att utsättas för sexuella övergrepp än en genomsnittlig flicka. Mullen, Martin, Anderson, Romans och Herbison (1993) menar att närvaro av en styvpappa fördubblar risken för flickor att utsättas för sexuella övergrepp, inte endast på grund av styvpappan per se, utan även för att nya män introduceras till familjen. Även förlossningsdepression, alkoholism vid graviditet, förlängd frånvaro av mamman, allvarliga konflikter inom familjen, missbruk, social isolering samt straff-fokuserat föräldraskap är alla faktorer som blivit associerade med ökad risk för sexuella övergrepp (Fergusson, Lynskey & Horwood, 1996b; Mullen med flera, 1993; Nelson med flera, 2002). Värme, kärlek och tillgivenhet från föräldern under uppväxten har å andra sidan blivit associerat med lägre risk för sexuella övergrepp i tidig ålder (Butler, 2013).

Baumrind (1967) menar att barn till föräldrar som använt sig av auktoritativ föräldrastil (kontrollerande och krävande men också varm, rationell och responsiv till barnets kommunikation)

uppvisade socialt ansvar och hög självständighet. Barn till föräldrar som använt sig av auktoritärt föräldraskap (frånvärd, kontrollerande och mindre varm) uppvisade istället missnöje, tillbakadragenhet och misstänksamhet (Baumrind, 1967). Barn till föräldrar som använt sig av en slapphänt föräldrastil (icke-kontrollerande, icke-krävande men varm) visade minst socialt ansvar och mindre självständighet än de andra grupperna (Baumrind, 1967). Baumrind (1978) beskriver också hur, i förskoleåldern, konsekvent betingad förstärkning och regelbundenhet hjälper till att främja trygghet och tilltro för barnet medan induktiva disciplinära tekniker som att ge barnet mindre kärlek som ett straff, eller förklara konsekvenser för barn under fem år osannolikt skulle ge barnet någon fördel. Finkelhor (1980), Baumrind (1967) och Butler (2013) har alltså en samstämmig syn där responsivitet, värme och trygghet dels är associerat med bättre förutsättningar för barnets utveckling och dels bidrar till mindre risk för barnet att utsättas för sexuella övergrepp. Enligt Staller och Nelson-Gardell (2005) kan föräldraskapet även påverka huruvida barnet avslöjar övergreppen eller ej. Staller och Nelson-Gardell (2005) betonar den interpersonella naturen av avslöjanden så här “[d]isclosure is not a one-way process. Children receive, process, evaluate, and react to information based on how adults respond to them” (s. 1423). Men det föreligger ytterligare fler aspekter som kan vara potentiella förklaringar till att barn inte avslöjar övergrepp, dessa redogörs för nedan.

Varför barn inte berättar. Det finns flera olika möjliga anledningar, förutom interpersonella relationer, till att ett barn inte berättar om tidigare eller pågående övergrepp. En anledning är att förövaren manipulerar barnet genom att kalla övergreppen för hemligheter eller lekar, eller att förövaren använder sin maktposition där barnet är i beroendeställning (BRÅ, 2011). Schaeffer, Leventhal och Gottsegen Asnes (2011) har sammanställt fem barriärer som barn själva upplever står som hinder för att de ska avslöja övergreppen: 1) hot eller tillsägelse från förövaren om att inte berätta 2) rädsla över att något dåligt ska inträffa om hen berättar 3) barnet upplever inte att tillfälle getts 4) barnets brist på kognitiv förmåga att förstå att övergrepp ägt rum 5) relationen till förövaren, till exempel att barnet upplever förövaren som en vän. McElvaney, Greene och Hogan (2013) fastställer i sin studie att andra barriärer kan vara att barnet är rädd för att inte bli trott, att ingen faktiskt frågat barnet, att barnet har skam- och skuld känslor över vad som hänt och/eller känner rädsla över vad som kan hända barnet själv eller någon annan efter avslöjandet.

Prevention av sexuella övergrepp. Prevention av sexualbrott riktade mot barn är komplext, utmanande och högst nödvändigt då sexuella övergrepp av barn är ett utbrett problem världen över (Zeuthen & Hagelskjaer, 2013). Enligt BRÅ (2015) kan förebyggande åtgärder mot sexualbrott delas in i primär, sekundär och tertiär prevention, där primär prevention innebär åtgärder riktade mot hela befolkningen. Det kan innebära utbildningsinsatser för att hjälpa barn utveckla kroppslig integritet och bli mer medvetna om kroppsliga gränser samt oönskad beröring (BRÅ, 2015). Det kan också innebära utbildningsinsatser för de individer som arbetar med och runt barn i, bland annat, syfte att öka förmågan till att fånga upp och hantera avslöjanden om övergrepp (BRÅ, 2015). Fokus för primär prevention är att minska ojämlikheter mellan könen, utveckla lagstiftning samt påverka samhällsnormer om våld och sexuella övergrepp (BRÅ, 2015). BRÅ (2015) nämner inte föräldrar som en del av preventionen av sexualbrott, det gör å andra sidan Binder och McNiel (1987) som menar att förälder-barn kommunikationen förbättras efter förebyggande utbildning. En kommunikation som är essentiell för att fånga upp eventuella avslöjanden om övergrepp. Precis som Baumrind (1967) betonar vikten av att vara responsiv till sitt barns kommunikation, är det enligt Bandura (1986) viktigt att föräldrar är goda förebilder för sina barn. Enligt Banduras (1986) teori lär sig barn beteenden genom modellinlärning, en typ av inflytande från föräldrarna, som innebär att barn reproducerar sina föräldrars beteenden genom observation och sociala inlärningsprocesser. Sammanfattningsvis så har en förälder som är responsiv, närvarande, kommunikativ, varm och är en god förebild större chans att fånga upp eventuella avslöjanden om övergrepp. Enligt Sorenson och Snow (1991) är dessutom yngre barns avslöjanden typiskt triggade av deltagande i förebyggande utbildning, ytterligare en anledning till att implementera förebyggande utbildningsinsatser tidigt.

Viss skepticism till att exponering av preventiv utbildning skulle leda till misstolkning av lämplig fysisk kontakt av barnet, eller leda till falska anklagelser har inte kunnat bekräftas av forskning (Blumberg, Chadwick, Fogarty, Speth & Chadwick, 1991). Däremot har viss forskning visat att barn som får förebyggande utbildning använder sig av mer korrekt terminologi och har mer positiva känslor om sina genitalier (Wurtele, Kast & Melzer, 1992; Wurtele, 1993). Vidare visar Wurtele med flera (1992) att förskolebarn som deltagit i förebyggande undervisning förbättrade sin förmåga att känna igen olämplig beröring, uppvisade mer kunskap om övergrepp samt ökade personer till vilka de kunde avslöja ett övergrepp till. Dessa lärdomar bestod hos barnen i minst 5 månader efter utbildningen, och visar på att förskolebarn kan lära sig denna typ av

färdigheter när det undervisas på ett beteendeorienterat vis med fokus på modellinlärning, repetition och social förstärkning (Wurtele med flera, 1993) något som rymmer bra med Banduras (1986) teori. Vidare visar Wurtele med flera (1992) även på att barn som fått undervisningen av sina föräldrar bättre kände igen olämplig beröring och reagerade med högre grad av säkerhet jämfört med barn som fått utbildningen av en lärare i klassrummet. En av anledningarna till detta tros vara att föräldrarna spenderade mer tid för undervisning och repetition, medan undervisningen i klassrummet endast varade under 1 timme i studien (Wurtele med flera, 1992). Dessutom visade samma studie att föräldrarna upplevde undervisningen som något positivt de själva kunde glädja sig åt (Wurtele med flera, 1992). Enligt Weisz, Sandler, Durlak och Anton (2005) är förebyggande utbildning för sexuella övergrepp något som är kognitivt komplext som bland annat innefattar bedömning av andra människors intentioner och försök till att lära barn motstå gruppträck. Vidare menar de ändå att den vetenskapliga litteraturen är enig i att den här typen av tillvägagångssätt fungerar som generell förebyggande strategi (Weisz med flera, 2005).

Trots omfattande tidigare forskning om en mängd olika teman som alla berör ämnet tidig prevention av sexuella övergrepp föreligger det ett stort behov av mer förståelse kring kroppslig integritet som prevention. Med tanke på att familjens konstellation och föräldrarnas uppfostran spelar en sådan signifikant roll för huruvida ett barn blir offer för sexuella övergrepp - samt att preventiv utbildning får större effekt om den lärs ut av föräldrar - är behovet av mer kunskap stort. I och med att det föreligger en kunskapslucka kring just föräldrarnas tankar och upplevelser av kroppslig integritet och prevention av sexuella övergrepp blir denna uppsats explorativ och unik i sitt slag.

Metod

I detta avsnitt redogörs det till en början för metodologiska utgångspunkter samt förståelsen för att ge läsaren en inblick i val av ansats samt vilka tankar som låg bakom uppsatsen. Därefter redogörs det för urvalet samt hur insamlingen av data gått till. Vidare redogörs det för procedur och analysmetod som detaljerat beskriver tillvägagångssätt under intervjuerna samt hur materialet analyserats. Avslutningsvis följer kvalitetskriterier inom kvalitativ forskning och hur vi förhållit oss till dessa samt de etiska övervägandena.

Metodologiska utgångspunkter

En kvalitativ metod med en realistisk ansats valdes. Detta innebär att det som undersökts är ett fenomen som existerar och kan identifieras oberoende av forskarna (Willig, 2013). En

kvalitativ metod används när syftet är att söka förståelse för hur den sociala världen ser ut för de som medverkar i studien, och fokuserar på ord och inte kvantifiering (Bryman, 2011). Det är vanligt att använda kvantitativa metoder utifrån en realistisk ansats, denna metod valdes dock bort eftersom att Bryman (2011) menar att möjligheten till nyansering och fördjupning av informanternas tankar och resonering hade begränsats.

Inom realismen finns det ett spektrum från naiv realism till kritisk realism som påverkar hur det som uppkommer under insamling av material ska bedömas (Willig, 2013). Inom den naiva realismen anses det finnas ett okomplicerat förhållande mellan vad som syns och vad som faktiskt pågår (Willig, 2013). Den kritiska realismen handlar snarare om att materialet behöver tolkas för att på så sätt kunna nå en underliggande mening till varför ett fenomen är som det är (Willig, 2013). I denna uppsats är det av vikt att samla in föräldrars tankar och agerande kring kroppslig integritet och därför har tolkningarna begränsats något för att istället ge utrymme för en deskriptiv analys som i så stor grad det går ämnar till att återge informanternas berättelser så beskrivande som möjligt. Det är dock inte dolt att forskarens egna perspektiv och värderingar kan färga den förståelsen, vilket i sin tur inte ses som negativt utan snarare det som gör att forskaren själv kan förstå och på bästa sätt återberätta någons berättelse (Elliott med flera, 1999). Därför vill vi presentera vår förförståelse och våra antaganden innan och under undersökningen för att låta läsaren avgöra huruvida de tolkningar som gjorts av materialet är rimliga samt ge läsaren möjlighet att fundera över alternativa sätt att förstå materialet, vilket också är en av kvalitetskriterierna inom kvalitativ forskning (Elliott med flera, 1999).

Förförståelse

En av oss som genomfört studien har en bakgrund inom kriminologi och den andra har en bakgrund inom studier av kvinnohälsa och kvinnors rättigheter, vilket influerade valet av ämne. Ett intresse för kvinnor och prevention förde tankarna vidare mot kroppslig integritet och materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013). Ett antagande om att det föreligger en stor kunskapslucka gällande såväl föräldrars egna kunskap om kroppslig integritet men även forskning om just föräldrars uppfattning om kroppslig integritet la grunden till de forskningsfrågor som sedan fastställdes. Ämnet är av gemensam uppfattning betydelsefullt och behövt då ämnet enligt oss anses försummat. Vi värderar även förebyggande insatser mot framtida sexuella övergrepp som i sin tur kan leda till ett mer jämställt samhälle högt. En förutfattad mening förelåg kring att det kan vara svårt att samla in föräldrars egentliga och sanningsenliga tankar samt agerande gällande frågor

kring föräldraskap, kroppslig integritet och uppfostran på grund av social önskvärdhet. Detta är något som diskuterats under hela arbetets gång. Det förelåg även en förutfattad mening om att män är mindre intresserade än kvinnor av att medverka i studier av detta slag då en delad förförståelse var att kvinnor hellre diskuterar denna typ av frågor och tar sig tid att medverka i denna typ av studie än män.

Urval

Föräldrar med döttrar i förskoleålder, det vill säga i fem till sex års ålder, var av intresse för studien då kroppslig integritet i högsta grad är aktuellt för denna åldersgrupp i och med den reviderade läroplanen. Den statistik som visat på att det är betydligt högre risk för flickor än pojkar att falla offer för sexualbrott ligger till grund för att flickor står i fokus i uppsatsen.

I kvalitativa studier är det vanligt att fastställa urvalet beroende på den typ av data som behöver samlas in för att kunna besvara frågeställningarna (Willig, 2013). I detta fall har en kombination av ett målstyrt urval och ett bekvämlighetsurval använts (Willig, 2013). Eftersom att syftet med studien var att samla in tankar kring att främja kroppslig integritet hos föräldrar till döttrar i fem till sex års åldern har urvalet styrts mot just föräldrar som har en eller flera döttrar i den specifika åldern. På grund av ekonomiska och tidsmässiga begränsningar rekryterades informanterna genom bekvämlighetsurval. Urvalet har bestått av sex personer, fyra män och två kvinnor. Informanterna var mellan 30 och 45 års ålder och majoriteten av dem hade två barn. Det är vanligt att arbeta med ett mindre urval i kvalitativa studier på grund av att datainsamling samt analys kan vara tidskrävande (Willig, 2013). Därför går det heller inte att generalisera resultaten, vilket å andra sidan inte är syftet med uppsatsen, utan snarare att få en insikt i informanternas tankar och synsätt gällande ett fenomen (Willig, 2013). Willig (2013) diskuterar dock en viss överförbarhet, att det går att anta att andra individer som speglar urvalet kan uppleva fenomenet liknande informanterna, och därmed utveckla en teori eller ge förklaringar som eventuellt kan leda till nya undersökningar.

Insamling av data

Insamling av data har skett genom semistrukturerade intervjuer i vilka en intervjuguide använts som grund (se bilaga 1). Intervjuguiden användes för att specifika teman skulle beröras under intervjun, men har även tillåtit informanterna att utforma sina svar öppet och på sitt eget sätt (Bryman, 2011). Frågorna i intervjuguiden var utformade på ett sådant vis så att de kunde besvara frågeställningarna som står till grund för uppsatsen. För att säkerställa kvalitén på intervjuguiden

samt göra det möjligt för oss att bekanta oss med den inför intervjuerna pilot-testades guiden på nära bekanta. Enligt Willig (2013) underlättar det om intervjuerna gör guiden till sin "egna" genom att öva och bekanta sig med den innan intervjuerna påbörjas.

Procedur

Studien annonserades via det sociala mediet Facebook där individer bjöds in till att delta. Vid visat intresse skickades ett informationsbrev (se bilaga 2) ut till de eventuella informanterna per mail. Informanterna fick därefter besluta om de ville medverka i studien eller ej. Vid fortsatt intresse fastställdes tid och plats för intervjuerna enligt informanternas önskemål. Detta resulterade i att platserna som valdes för intervjuerna var ett grupprum på stadens bibliotek eller i informantens egna hem. Det som de två platserna hade gemensamt var att de tillgodosåg en lugn och avskild miljö. Detta medförde att ljudinspelningarna blev mer tydliga samt att informanterna kunde känna sig trygga i att ingen kunde höra vad dem sa (Bryman, 2011). Varje intervjuare genomförde tre intervjuer var. I de fall då en informant var bekant eller kände till en av intervjuerna, blev de istället intervjuade av den andra för att minska risken för felkälla men också för att informanten skulle känna sig bekväm och kunna prata öppet. Intervjun beräknades till ungefär en timme men varierade mellan 40 och 50 minuter.

Innan en intervju påbörjades och ljudinspelningen sattes igång fick informanten ytterligare en genomgång av det informationsbrev som de tidigare fått ta del av via mail. De ombads sedan skriva under en samtyckesblankett (se bilaga 3). Därefter sattes ljudinspelningen igång och intervjun påbörjades. Första delen av intervjun bestod av frågor och samtal utan att informanten fått ta del av materialet "Stopp! Min Kropp!" (Rädda Barnen, 2013). Därefter fick informanten läsa delar av "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013) (se bilaga 5) som följdes av ytterligare frågor. Hela samtalet spelades in på en lösenordsskyddad enhet. Efter intervjun var vi tillgängliga för informanten vid behov av samtal eller frågor, informanten fick även ta del av resurser om vart hen kunde vända sig för att få stöd eller mer information (se bilaga 4).

Efter att samtliga intervjuer hade genomförts påbörjades transkriberingen av ljudinspelningarna. För att på ett så naturligt vis som möjligt bekanta sig med allt material byttes inspelningarna med varandra och sedan transkriberade vi varandras genomförda intervjuer. Transkriberingen var ordagrann med undantag för känslig information som nämnts av informanterna, som exempelvis sexualitet eller andra personliga uppgifter. Om något sådant har nämnts så uteslöts det helt från både transkribering och analys. Informanterna tilldelades inget

fiktivt namn eller nummer i uppsatsen och kopplas heller inte samman med sina citat för att säkra deltagarnas anonymitet. Istället presenteras resultatet i form av en sammanfattning av det informanterna sagt med utvalda och representativa citat.

Analysmetod

Efter att samtliga intervjuer hade transkriberats separat genomfördes analysen gemensamt. En tematisk analys användes vilket passar väl när tankar kring ett specifikt tema ska analyseras (Willig, 2013). I tematisk analys går det att använda både en deduktiv och en induktiv ansats eller också en kombination av båda (Willig, 2013). I denna uppsats användes det sistnämnda. Den deduktiva ansatsen syftar till att söka specifika svar i materialet och på så vis vara mer tolkande medan den induktiva ansatsen syftar till att vara öppen för vad materialet kan föra med sig, men samtidigt kunna se mönster och dra eventuella slutsatser (Willig, 2013). En deduktiv ansats har antagits genom att analysera utifrån de frågeformuleringar som skulle besvaras i uppsatsen men i kombination med en induktiv ansats där nya teman och koder skapades utifrån det material som samlades in under intervjuerna. Som tidigare nämnt har fokus varit att återberätta informanternas berättelser och på så sätt har egna tolkningar av materialet begränsats.

Enligt Willig (2013) är ett första steg i analysen att bekanta sig med materialet, det görs genom att läsa materialet om och om igen. Därefter ska materialet koder genom att finna meningsbärande enheter i texten, varvid en kod ska fånga upp den meningsbärande enheten (Willig, 2013). Som tidigare nämnts skapades koder initialt utifrån forskningsfrågorna, men även nya koder som var oväntade fångades upp. Varje intervju analyserades en i taget och lästes då igenom i sin helhet en gång först utan att föra några anteckningar. Därefter lästes intervjun på nytt men denna gång markerades meningsbärande enheter med överstrykningspenna, samt benämndes med en kod. Efter att ha gjort det var och en för sig, sågs materialet över gemensamt och det som uppmärksammats i texten diskuterades. Även koder jämfördes med varandras, i vissa fall döptes koderna om. Generellt sett var samma stycken markerade, och i regel hade samma eller liknande koder skrivits. Eftersom att även nya koder som inte var relaterade till frågeformuleringarna skapades, lästes samtliga intervjuer avslutningsvis igenom ytterligare en gång. Resultatet efter denna procedur blev trettiosex koder totalt. En del meningsbärande enheter gick under flera koder, vilket anses normalt eftersom det är först när det går att se mönster i koderna som teman bildas (Willig, 2013). I kodningen markerades varje intervju med en egen färg för att ge tydlig skillnad mellan informanterna. Den första delen av intervjun antecknades i standardtypsnitt och den andra

delen av intervjun antecknades i kursivt typsnitt, detta för att kunna skilja på förkunskap och vad informanterna lärt sig efter läsning av delar från materialet "Stopp! Min Kropp!" (Rädda Barnen, 2013).

Nästa steg i analysen handlar om att leta mönster bland koderna för att se den underliggande meningen i det informanterna sagt och därefter skapa teman enligt Willig (2013). Ett tema kan fånga upp flera kluster av koder och är djupare i sin mening (Willig, 2013). Eftersom att syftet med uppsatsen var att återberätta informanternas upplevelser och tankar lades istället fokus på när föräldrar (minst tre) sagt liknande saker vilket då tolkades som ett mönster. När något sådant uppmärksammats plockades citat ut som i sin tur bildade ett tema. Till en början fanns det tjugofyra teman. Efter att materialet bearbetats och samtliga teman gått igenom noggrant ytterligare en gång slogs vissa av dem ihop, och andra som var irrelevanta plockades bort. Det är något som enligt Willig (2013) tillhör processen. De sjutton teman som kvarstod bearbetades ytterligare och gjordes om till fyra slutgiltiga teman som presenteras i resultatdelen.

Kvalitetskriterier inom kvalitativ forskning

Elliott, Fischer och Rennie (1999) har tagit fram riktlinjer för kvalitativ forskning inom psykologin i form av kvalitetskriterier. Kvalitetskriterierna underlättar bedömningen av kvalitativa studier samt skapar struktur i metoden (Elliott med flera, 1999). Nedan följer kvalitetskriterierna samt hur vi förhållit oss till dem.

Det första kriteriet, *Owning one's perspective*, handlar om att forskarna skall vara öppna med sina egna värderingar och antaganden innan och under undersökningen (Elliott med flera, 1999). Vi har innan och under undersökningen fört dagbok på våra antaganden och värderingar för att vara uppmärksamma på våra tolkningar av materialet men också för att vara transparenta och låta läsaren avgöra om materialet tolkats korrekt. Det andra kriteriet, *Situating the sample*, innebär att forskarna beskriver deltagarna och deras livsförhållanden i detalj för att låta läsaren bedöma tillämplighet av resultaten (Elliott med flera, 1999). Konfidentialitetskravet har i detta fall begränsat oss något men det som vi själva anser är av relevans att nämna har presenterats. *Grounding in examples* handlar om att använda exempel från materialet som tillåter läsaren stämma av om analysen och tolkningarna av materialet gjorts korrekt (Elliott med flera, 1999). Detta görs i resultatdelen. *Providing credibility checks* handlar om att bedöma om det forskarna kommit fram till anses rimligt och trovärdigt (Elliott med flera, 1999). Som tidigare nämnts jämförde vi våra tolkningar kontinuerligt, vilka visade sig vara i princip likadana. Det slutgiltiga

resultatet har även skickats ut till informanterna som fått läsa igenom och bekräfta att vi, med vår förförståelse, tolkat deras mening korrekt. Något som i sin tur styrker resultatet.

Övriga kriterier av Elliott med flera (1999) handlar om att analysen ska vara sammanhängande (*Coherence*), att forskningen ska vara tydlig med om den försöker nå generella eller specifika mål (*Accomplishing general versus specific research tasks*) och att studien ska presenteras på ett sätt så att läsaren själv kan följa resonemangen (*Resonating with readers*). De tre sista kriterierna har det tagits hänsyn till under hela uppsatsens gång, både i struktur och i beskrivning av tillvägagångssätt. Uppsatsen har genomgått flera bearbetningar efter synpunkter av handledare samt nära bekanta och anses vara klar för övriga läsare med kriterierna i åtanke.

Etiska överväganden

Huvudfokus i intervjuerna var kroppslig integritet. Eftersom att temat kroppslig integritet angränsar till sexualitet och sexuella övergrepp, vilket rör både känsliga personuppgifter och kan innebära en risk för att väcka obehag hos deltagarna, så genomgick vår forskningsplan en etikprövning på Institutionen för psykologi vid Lunds Universitet. Etikprövningen godkändes innan intervjuernas genomförande. Syftet med prövningen var att säkerställa att det inte förelåg någon risk, eller en låg risk, för negativ påverkan på informanterna genom deras deltagande. Enligt Vetenskapsrådet (2017) är det viktigt att överväga forskningens nytta mot riskerna med studien och därför har information som ansågs känslig, det vill säga uppgifter som rör sexualitet eller känsliga personuppgifter undvikits under intervjuens gång (se bilaga 1). I de fall då sådan information ändå uppkommit på informantens initiativ, utslöts denna data vid transkribering samt analys. Den risk för eventuellt obehag som informanter kunde uppleva under studien bedömdes föreligga då föräldern själv läste och reflekterade över materialet ”Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013). Begreppet sexuella övergrepp nämns i materialet som något man vill förebygga och att det är därför föräldrar uppmanas ta del av informationen. Efter varje intervju har informanterna fått möjlighet att prata med oss, ställa frågor samt delgivits kontaktuppgifter och information om vart de kan vända sig vidare om tankar uppkommer i efterhand (se bilaga 4).

Det har även tagits hänsyn till de fyra forskningsetiska principerna: informationskravet, samtyckeskravet, nyttjandekravet och konfidentialitetskravet. Informationskravet i form av det informationsbrev som informanterna fått ta del av som innehöll uppsatsens syfte, hur informationen skulle samlas in, bearbetas och handhavas. Samtyckeskravet i form av en samtyckesblankett med information om att de som informanter när som helst hade rätt att avbryta

sin medverkan utan förklaring. Nyttjandekravet i form av att informanterna meddelades om att materialet endast skulle användas till uppsatsen i fråga. Slutligen har det tagits hänsyn till konfidentialitetskravet genom att informanterna avidentifierats i transkriberingen samt att inga personuppgifter eller annan information som kan identifiera informanterna avslöjas i uppsatsen.

Resultat

De teman som analysen resulterade i var föräldrars strategier vid främjande av kroppslig integritet, föräldrars utmaningar vid främjande av kroppslig integritet, föräldrars tankar kring "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013) samt föräldrars önskan om information tidigare. I tabellen nedan presenteras de koder som bildade de slutgiltiga fyra teman. Efter tabellen följer en redogörelse för vart och en av de fyra teman.

Tabell 1.

Överblick över slutgiltiga teman och de koder som temana bygger på.

Teman	Koder
Föräldrars strategier vid främjande av kroppslig integritet	Ansvar, barnets upplevelse, möjligheter, kommunikation, samarbete, stöd, omedveten kroppslig integritet, konkreta exempel, bra känslor, norm, borde göra, situationer, förebild, föräldraskap
Föräldrars utmaningar vid främjande av kroppslig integritet	Begränsningar, utveckling, gränser, svårigheter, konkreta exempel
Föräldrars tankar kring "Stopp! Min kropp!"	Förkunskap, resurser, kroppslig integritet, omedvetenhet, informationssök, kommer göra, feedback
Föräldrars önskan om information tidigare	Stöd, samarbete, önskemål, informationssök

Föräldrars strategier vid främjande av kroppslig integritet

Majoriteten av föräldrarna tyckte att ansvaret för barnen och att lära dem kroppslig integritet främst låg hos föräldrarna och att förskolan ansvarade de timmarna föräldrarna inte var närvarande. Det nämndes också att förskolan eller vården gärna fick hjälpa till med information

om kroppslig integritet till föräldrar men att det främst skulle arbetas med hemifrån. Föräldrarna tyckte det var viktigt att det arbetades på samma sätt hemifrån och på förskolan för att inte skapa förvirring hos barnen. Hälften av föräldrarna uttryckte en önskan om konsensus och en norm för kroppslig integritet för att minska eventuellt motstånd från andra vuxna. Det var av generell uppfattning att det är viktigt att förskolan delar denna norm, en förälder beskriver det som att “det blir ju kortslutning för småbarns asså dom, dom behöver ju, dom behöver ju få liksom nån likformighet i behandlingen på båda ställena annars blir det ju konstigt i relationen för dom själva”. Flera föräldrar ansåg också att det var viktigt att kroppslig integritet implementerades tidigt i tron om att effekten skulle bli större om barnet fick med sig det från ung ålder och sedan hade det i bakhuvudet under resten av uppväxten.

Flera av föräldrarna beskrev hur de pratar om ämnen som rör kroppslig integritet endast vid specifika tillfällen när något har hänt, vid så kallade incidenter. En förälder berättar såhär:

[V]i pratade om att det hade varit någon incident med någon som skulle erbjuda godis till barn och ville köra iväg med barn hit och dit och då pratade vi med vår dotter om det och informerade och sa att det här är, det här är inte bra och det är farligt och hon blev lite rädd men vi la ändå vikt vid att det är väldigt ovanligt och att det är ingen fara och det är inget konstigt så länge hon bara inte följer med och säger till en vuxen hon känner. Och då blev hon snarare stolt över att hon hade en handlingsplan för att om den här ovanliga situationen dyker upp så vet hon min själ att då ska hon säga till en pedagog på förskolan eller mamma och pappa eller någon annan vuxen hon känner.

Ingen av föräldrarna har pratat med barnen om kroppslig integritet utanför dessa specifika situationer eller incidenter. “det är ju svårt liksom, ta med femåring säga nu ska vi prata om snoppar och snippor här för... ja hon tittar ju på Winx club *skratt*” säger en av föräldrarna och menar på att det ibland kan vara svårt att hitta tillfällen att prata om kroppslig integritet utöver vid incidenter. En annan förälder beskrev hur det ibland kunde vara svårt att komma på hur man skulle formulera sig när en incident inträffat och säger att “då skjuter jag kanske på det ett par dagar tills jag kan formulera mig på ett sätt som känns bättre”. En annan förälder berättar om en strategi hen försöker tänka på i samtal med dottern genom “att få henne att, att prata öppet utan, utan att få några motreaktioner utan bara få förståelse från mig och min sambo. Eh... att samma som, att inte vi ska

reagera med att bli arga eller nånting utan bara förklara och förstå och prata lugnt”. Flera föräldrar nämnde att det också handlar mycket om hur man själv är som person, att det kommer att spegla sig i barnen. De påpekade att det inte bara handlar om att prata med barnen utan även tänka på hur man som förälder beter sig framför dem. Det blir svårt att lära barnen att vara öppna och glada gentemot sina egna kroppar om barnen inte ser att föräldern själv är det med sin kropp. En förälder beskriver främjandet av kroppslig integritet så här:

[O]m barnen ska få det så måste man ju själv också ha det. Eh... så att man liksom sprider sin, barnen gör ju inte som vi säger utan som vi gör. Eh, så jag tror det är viktigt från föräldrarnas håll, men att också vara nöjd med sin egen kropp och va tydlig mot dom också. Om barnen gör nånting gentemot mig liksom att nej, det vill jag inte att du gör eller nånting.

Samma förälder fortsätter beskriva att det inte alltid är så lätt att vara en bra förebild för “det är knepigt det där med... man tänker alltid att man ska... inte bara i kroppslig integritet men att hur man mot barnen beter sig och sådär. Att man säger hur man ska göra på ett sätt och så gör man direkt tvärtemot själv”. Föräldern berättar också om hur de arbetar med självkänsla hemma både själva men även med sina barn. Någon som hen anser kan influera kroppslig integritet. Förutom att föräldrarna upplever svårigheter i att alltid föregå med gott exempel eller i att prata om kroppslig integritet rent generellt utan att en incident inträffat berättar de om ytterligare utmaningar som presenteras i följande del.

Föräldrars utmaningar vid främjande av kroppslig integritet

Även om ingen fråga syftade till barnens utveckling tog flera föräldrar upp hur barn naturligt är nyfikna på kroppar, såväl föräldrarnas kroppar som sina egna, eller andra barns kroppar. Nästan alla föräldrar uttryckte att deras barn tyckte det var spännande med kroppen, att de var nyfikna på andra barn eller att de visade intresse för privata kroppsdelar antingen i badet eller på förskolan. Detta kan medföra utmaningar när barnet ännu inte förstår kroppslig integritet och gränser gentemot andra. En förälder beskriver:

[H]on gillar ju å klappa på rumpor och sånt där, och tycker det är kul för det är roligt för en femåring. Och ibland kan man tycka det är kul själv men ibland kanske man inte är så sugen [...] då har det hänt att man sagt nej men du får inte göra så. O de blir ju också

konstigt att i det ena kan man leka och busa och prutta och slå på rumpan och sådär, och sen nästa gång så får hon inte göra det.

Majoriteten av föräldrarna beskrev även scenarion där barn kan ha svårt att kognitivt förstå, till exempel varför man behöver prata om kroppslig integritet eller vad det syftar till. Hälften av föräldrarna beskrev att det kan ske saker som barnet själv inte reflekterar över eller att barnet inte förstår vad det är som har hänt. Hälften av föräldrarna beskrev svårigheter när situationer uppstår där barnet inte förstår innebörden eller syftet med en handling. En förälder beskriver det såhär:

[D]et är ju viktigt, barn säger ju inte alltid, eh, vad som händer eller inte händer. Så det är ju viktigt att då, prata med dom och fråga. Om, för det är ju inte alltid som man kan, och dom kanske inte själva tänker på det heller liksom. Att det är något som har hänt och det inte är något som de själva reflekterar över riktigt. Så att... det är väl viktigt att prata med dom och försöka fånga upp signaler o om det är något de själva går o tänker på.

En annan förälder beskriver hur barnet kan ha svårt att förstå vissa begrepp så här: “För det kan ju skilja, eh... asså... brottningslek kan ju vara i samtycke men asså, en treåring eller fyraåring kan ju inte uttrycka samtycke på det sättet som man, som en vuxen människa”. Flera föräldrar uppmärksammade även svårigheter i att lära ut kroppslig integritet när det kommer till “måsten”. “Måsten” som ska göras med barnen mot deras egna vilja som barnen kanske inte förstår innebörden av, exempelvis smörja salva på sår, mata barnen, borsta håret eller torka dem efter ett toalettbesök. Det blir på så sätt ett inkräktande på deras integritet men är fortfarande något som föräldern behöver göra för barnets bästa. En förälder beskriver det som att det blir tvetydigt när barnet själv sagt “stopp”:

[A]sså man förstår ju varför hon säger det och så kan man försöka förklara att ja men de, de är sant att, att så är det, det är din kropp och ingen får göra någonting och sen samtidigt men jag får, fast det får jag ju inte jag heller för att, bara för att jag är [förälder], så det blir konstigt.

En annan förälder pratade även om att svårigheter kan uppstå vid lek med barnen och beskriver det som:

[Min partner] vill ju gärna, så leker dom och kittlar dom och så liksom, och så säger dom neeeej neeeej neeeej, och man liksom nu har hon sagt nej fem gånger, skrikit nej. *Imiterar rösten* hon säger det på skoj och skojar, men ska vi lära dom att ett nej betyder nej eller ska vi lära dom att nej betyder att jag fortsätter. Eh.. min [partner] fattar det fortfarande inte riktigt.

Flera föräldrar tog alltså upp situationer som var svåra för dem att hantera i och med att barnet inte utvecklats fullt kognitivt där försök till främjande av kroppslig integritet kunde bli tvetydig. Dessa situationer kunde vara lek, "måsten" eller när något hänt som barnet själv inte kan reflektera över som något fel. Vidare tog flera föräldrar upp hur de själva upplever det när barnet nekar föräldern närhet, som till exempel kramar. En förälder beskrev det som kraftfullt när barnet sa stopp, och ett par föräldrar beskrev att det kändes jättebra att barnet kunde ta det beslutet själv. En förälder berättade att det i början kändes som en förlust men att det med tiden förändrades till en positiv känsla:

[J]ag tar det inte personligt om hon inte vill ge mig en kram exempelvis utan känner hon inte för det så gör hon inte det och sen vet jag att oftast när jag kommer hem från jobb en annan dag så vill hon kramas jättemycket och då är hon på humör och då får man liksom i andra änden. Så i början kändes det som en förlust, alltså att ville hon inte säga hejdå men det känns inte så längre utan det är när hon vill, på hennes premisser liksom.

Enligt föräldrarna var det alltså en överhängande positiv upplevelse när deras barn uppvisade att de lärt sig mer om sina egna gränser och kunde säga nej, även om det i början upplevdes lite svårt. Framförallt betonade föräldrarna att det var i situationer där barnen hade svårt att förstå innebörden av kroppslig integritet och gränser som skapade svåra situationer.

Ett återkommande ämne var att föräldrarna upplevde utmaningar i utläring av kroppslig integritet på grund av andra vuxna. Samtliga föräldrar beskrev att de upplevde att andra vuxna tyckte att kroppslig integritet var något nytt och främmande, vilket gör att de föräldrar som försöker

lära barnen kroppslig integritet kan ses som udda. Flera föräldrar nämner att de upplevde det svårt att säga till vuxna att acceptera när barnen exempelvis inte vill kramas eller pussas, en av föräldrarna uttryckte sig såhär:

[E]hm det är svårt för ibland så uppstår det situationer där, där man av sociala regler inte kanske säger ifrån, jag kanske hade önskat ett par tillfällen att jag hade velat säga till en vuxen att såhär gör inte vi men där jag känner att det, att om jag hade sagt någonting så hade det blivit någon konstig stämning i rummet, det blir en liten, alltså en tillsägelse.

En annan förälder vill inte ingripa i sådana situationer utan vill istället att dottern säger ifrån själv och lär sig effekterna av de val hon gör:

Alltså rätt så svårt men det är på grund av vuxna liksom och inte på grund av henne men när man har pratat om det med henne ser man väldigt tydligt om en sådan situation uppstår och jag vill ju inte gå in och säga, nu vill inte hon utan jag vill ändå att hon själv ska ehm... stå emot eller om hon går och kramar personen att hon ändå lär sig skillnaderna och effekterna. Såklart det är svårt att hålla tyst och låta henne själv upptäcka det eller jobba med det.

Föräldrarna upplever med andra ord en rad olika typer av utmaningar i att stödja sina barn utveckla kroppslig integritet men menar att de största svårigheterna inte föreligger i relationen med barnen utan i relationen med andra vuxna. Ett återkommande tema var hur andra vuxna ofta stod i vägen för arbetet då de kunde ha andra normer där barnen till exempel ska krama vuxna släktingar. Flera av föräldrarna uttryckte en önskan om en konsensus kring kroppslig integritet samt en ökad förståelse för varför det är viktigt. Något som de upplevde att materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013) kan vara ett steg i.

Föräldrars tankar kring "Stopp! Min kropp!"

Ett par föräldrar hade tidigare hört talas om materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013), några föräldrar hade någon slags förkunskap om den läroplan som deras barns förskola har och ett par föräldrar hade tidigare hört talas om begreppet "kroppslig integritet". I samtliga fall hade majoriteten av föräldrarna alltså ingen förkunskap om materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda

Barnen, 2013), den läroplan som deras barns förskola har eller om begreppet “kroppslig integritet”. Samtliga föräldrar är dock generellt sett eniga i att kroppslig integritet som begrepp innebär att individen äger bestämmanderätten över sin egen kropp. Ett par föräldrar benämner att individen måste ge sitt medgivande till beröring från någon annan person och att ingen har rätt att röra kroppen om individen sagt nej eller stopp. Samtliga föräldrar nämner kramar som exempel och säger att man inte måste krama någon, inte heller släkting eller familj, om man inte vill. En förälder beskriver kroppslig integritet så här:

[J]ag tänker att det handlar ju om att inte... asså man har som en... sfär runt sig. Som, som ska lite såhär... är sin egen. Man ska få samtycka till om, att ha... folk mot kroppen. Eh... som nån sorts barriär. Asså rätten till självbestämmande över sin egen kropp.

Föräldrarna hade alltså en samstämmig syn på vad begreppet “kroppslig integritet” innebar men hade svårt att formulera det. Alla föräldrar nämnde kramar och pussar när de tillfrågades om vad kroppslig integritet innebar men hade svårt att vidareutveckla till andra situationer. Efter att de fått läsa “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) höll föräldrarna med om att det som togs upp också berörde kroppslig integritet men att de inte tänkt på det på det viset förut.

Samtliga föräldrar uttryckte att de upplevde materialet som de fick läsa positivt i sin helhet eller i delar. Trots det uttryckte hälften av föräldrarna att de var skeptiska till vissa delar av materialet och känner en oro över vad det kan leda till om “det blir för mycket”. Att det kan tippa över till att kroppslig integritet blir något negativt. En av föräldrarna nämner att det kan uppstå problem i form av orosanmälningar mot föräldrar och förskola när barnen “berättar på sitt sätt”. En annan nämner oro över att det kan inskränka på anknytningen mellan förälder och små barn när det kommer till fysisk närhet, som anses viktig för att anknytningen ska bli trygg. Trots skepticism uttrycker hälften av föräldrarna att de kommer ta hem materialet, läsa det i sin helhet samt visa för sin partner. En förälder berättar att “... jag kommer ta hem det och visa det för min sambo och att vi kommer att prata om det och då kommer det säkert att bli naturligt att vi pratar mer om det med våra barn också.” En förälder uttryckte att de även kommer att söka mer information på egen hand för att lära sig mer om hur hen ska hantera specifika situationer som uppstår. Nästan alla föräldrar benämnde att de kommer att använda sig av de tips som de fick i materialet hemma. Flera föräldrar benämnde framförallt “bra och dåliga hemligheter” som ett

konkret och handfast tips som är lätt att ta till sig och implementera i arbetet hemma med sina barn. Flera föräldrar uttryckte också att de kommer att arbeta mer aktivt och prata mer och oftare med sina barn kring ämnet kroppslig integritet efter intervjun och att de läst materialet “Stopp! Min kropp!”(2013). Samt att de vill prata mer om det än vad de gör idag och även mer generellt, inte bara när det uppstår situationer i vardagen, något som de tror hade varit möjligt om de hade fått material och information i ett tidigare skede.

Föräldrars önskan om information tidigare

Hälften av föräldrarna nämnde att de hade önskat att de fått mer information om hur de ska lära sina barn kroppslig integritet tidigare, delvis för att de hade valt att göra annorlunda i vissa situationer men också för att de då, tidigare, hade börjat se dem som egna små individer med känslor. Flera föräldrar betonar att ju tidigare informationen kommer till dem desto bättre. En förälder säger så här:

[H]är stod att det är bra redan när dem är små bebisar och börjar lära sig äta och så här, redan då börjar tänka på det. Jag har aldrig haft en tanke på att det har med det, alltså att det kan sammankopplas på något sätt, det har väl hänt mer än en gång att man har tryckt in en sked i munnen liksom eller såhär så absolut ehm kanske att det skulle komma tidigare eller att jag hade vetat om det tidigare personligen.

Flera föräldrar gav barnavårdscentralen (BVC) som önskemål på källa till information och stöd kring frågor som rör kroppslig integritet och främjande av kroppslig integritet hos sina barn. En förälder nämnde de barngrupper som BVC anordnar som ett exempel, medan en annan önskade tidig info kanske i form av en broschyr. En av föräldrarna uttryckte att “... det borde vara en del av nyfödd-kitet”. Hälften av föräldrarna önskade även mer information från förskolan samt en ökad tydlighet i hur förskolan jobbar med frågor som rör kroppslig integritet genom exempelvis föräldramöten eller anslagstavlor på förskolan.

Diskussion

Frågeställningen “Hur tänker föräldrar kring att hjälpa sina barn utveckla kroppslig integritet?” besvaras framförallt av det första temat i resultatdelen där föräldrarnas förkunskaper om kroppslig integritet presenteras. Detta ger en bild av föräldrarnas predisposition för ämnet kroppslig integritet som är tätt sammankopplat med huruvida de arbetar med det hemma. Även i

det andra temat som rör de utmaningar som föräldrarna upplever i främjande av kroppslig integritet besvaras frågeställningen där olika svårigheter och dilemman presenteras. Frågeställningen "Hur agerar föräldrar för att hjälpa sitt barn utveckla kroppslig integritet?" besvaras i sin helhet av det första temat där strategier som föräldrarnas använder sig av redogörs för. Frågeställningen "Hur upplever föräldrar delar av "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013) som är kopplat till deras barns ålder?" besvaras av det tredje temat som tar upp föräldrarnas tankar kring materialet. Det fjärde temat som berör önskemål om information tidigare kan också kopplas till den sista frågeställningen, eftersom att det är en reaktion på materialet efter att föräldrarna fått ta del av det. Vidare följer en diskussion över de resultat som presenterats där frågeformuleringarna besvaras, och slutligen ges en metoddiskussion.

Att främja barnens kroppsliga integritet upplevs som viktigt men utmanande

Informanterna benämnde kroppslig integritet som bestämmanderätt över sin egna kropp. Ändå hade en majoritet av föräldrarna inte tidigare hört begreppet "kroppslig integritet" i något sammanhang, eller hört talas om materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013). När det under intervjuerna pratades om kroppslig integritet hos barn nämnde samtliga föräldrar specifikt kramar som exempel på situation i vilken kroppslig integritet är viktigt, och att barnen inte ska behöva kramas om de inte vill. I "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013) finns många fler exempel utöver kramar om när och hur man som förälder kan agera för att lära sina barn utveckla kroppslig integritet, detta visar på att den information som materialet förmedlar inte har nått ut till de informanter som deltar i studien. Informanterna nämner däremot andra strategier som de använt sig av vid situationer där gränser eller kroppslig integritet ska främjas som exempelvis att prata öppet utan att ge motreaktioner och endast visa förståelse och prata lugnt. En annan strategi som nämndes var att tänka på att vara en förebild och att barnen tar efter föräldrars beteende. En förälder nämnde att de arbetade mycket med självkänsla hemma vilket också är något som Rädda Barnen kan implementera i "Stopp! Min Kropp!" (Rädda Barnen, 2013).

Nästan alla informanter ansåg att ansvaret över att lära barnen kroppslig integritet främst låg hos föräldrarna och i andra hand hos förskolan. Binder och McNiel (1987) menar på att kommunikationen mellan barn och förälder förbättras efter förebyggande utbildning och det styrker hur viktigt det är att föräldrar får mer kunskap om material som till exempel "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013). Precis som Norlén berättade om att syftet med materialet till en början handlade om att lättare kunna utreda sexuella övergrepp på grund av att barnen lärt sig

terminologin (personlig kommunikation, 23 april 2019) bekräftar även forskning att förebyggande utbildning riktad mot barn gör att barnen använder sig av mer korrekt terminologi och är mer positiva till sina genitalier (Wurtele, Kast & Melzer, 1992; Wurtele, 1993). Baumrind (1967) påtalar även vikten av en varm och responsiv kommunikation mellan föräldrar och barn. Det i sin tur leder till att barnet uppvisar socialt ansvar och hög självständighet (Baumrind, 1967). Det skulle kunna uppstå problem om förskolan och föräldrar inte arbetar efter samma premisser. Andra stadiet i Eriksons teori handlar om att barnet ska utveckla självständighet, misslyckas de med detta så kan det istället leda till att barnen utvecklar skamkänslor och känner tvivel inför sina egna förmågor (Erikson, 2004). Om barnet i skolan lär sig att säga stopp när någon inkräktar på deras integritet och föräldrarna inte känner till det och/eller arbetar emot det kan det bli en krock för barnet i deras utveckling av självständighet. Det kan handla om ”måsten” som ska göras med barnen, exempelvis när hår ska borstas eller vid matning av barnen, och att föräldern då saknar kunskap om hur hen ska agera när barnet säger ”stopp” utan att påverka deras utveckling av självständighet negativt. Föräldrarna menar att de måste få vara krävande i vissa fall för barnets bästa, men enligt Baumrind (1967) och Erikson (2004) är det alltså viktigt att de vet hur de ska kommunicera med barnen utan att bli för auktoritära. Om föräldrar är auktoritära och kontrollerande kan det istället leda till att barnet uppvisar missnöje, tillbakadragenhet och misstänksamhet (Baumrind, 1967). Att föräldrar blir auktoritära är lätt hänt vid tillfällena där det finns ”måsten” om det inte finns tillräcklig kunskap om hur dem ska agera i sådana situationer.

Nästan alla föräldrar nämnde att barnen var nyfikna på kroppen och dess privata delar vilket märktes vid exempelvis bad eller i förskolan. Även i dessa fall är det viktigt att veta hur en ska agera eftersom det enligt Finkelhor (1980) kan slå tillbaka på barnet om man hämmar dess sexuella drifter. Enligt föräldrarna hämmade de inte barnets nyfikenhet för sin egen kropp, men ibland för nyfikenhet på syskon, föräldrarna, för lärare eller andra barn på förskolan. Det är som en del föräldrar påpekade ett dilemma att lära barnen en sak och sedan göra tvärtemot själv, att till exempel säga att kroppar är naturliga och att man får vara nyfiken men sedan säga nej och dra gränser. I ”Stopp! Min Kropp!” (Rädda Barnen, 2013) står det att nyfikenhet hos barnen gällande sin och andra kroppar är en naturlig del av barnets utveckling (se bilaga 5). I de situationer som uppstår där barnet visar nyfikenhet eller ställer frågor om kroppen kan det av föräldrarna användas till att leda in på samtal om just kroppslig integritet och gränsdragning (Stopp! Min Kropp!, 2013).

Istället för att endast säga att “så gör man inte” kan det alltså vara ett bra tillfälle att prata mer om nyfikenhet, kroppen och gränser med barnet när sådana situationer uppstår.

Samtliga föräldrar upplever svårigheter från andra vuxna när de försöker hjälpa sina barn utveckla kroppslig integritet. Föräldrarna upplever att det funnits situationer där föräldrarna har fått säga till andra vuxna att deras barn inte behöver krama om de inte vill. Eftersom att det upplevs nytt och främmande kan de själva upplevas som udda när de säger ifrån. Det finns en viss problematik i att alla inte arbetar efter samma normer som även kan skapa en viss osäkerhet hos de föräldrar som faktiskt gör något gott. När barnen däremot lärt sig och vågat säga ifrån själva har föräldrarna upplevt det som mycket positivt. Det också kan bero på att de själva slipper vara den som säger till andra vuxna. Enligt Wurtele med flera (1992) får barn som tagit del av preventiv undervisning en ökad förmåga att känna igen olämplig och lämplig beröring samt att de reagerar med högre grad av säkerhet när situationer uppstår. Att föräldrarna upplever att deras barn vågar säga ifrån kan kopplas till att preventivt arbete hemma har gett positiv effekt. Att föräldern själv tycker det känns socialt jobbigt att säga till en annan vuxen kan anses problematiskt med tanke på att det preventiva arbetet enligt Wurtele med flera (1992) innefattar modellinläring, det vill säga att barn tar efter vuxnas beteende. Som en förälder sa “... barnen gör ju inte som vi säger utan som vi gör”. Det är viktigt att föräldrarna förstår innebörden av sin egna roll i barnets utveckling av kroppslig integritet och inte bara jobbar med att informera barnet utan även informerar sig själva.

Föräldrarna är omedvetna om betydelsen de kan ha vid preventionen och upptäckt

Under intervjuerna framkom det att ingen av de intervjuade föräldrarna tidigare pratat med sina barn om kroppslig integritet generellt, utan att de istället adresserat frågan när en specifik “incident” inträffat på antingen förskolan eller i hemmet. Föräldrarna var eniga i att det kändes mer naturligt att göra på det viset, men samtidigt uttryckte hälften av föräldrarna att de ville arbeta mer aktivt och prata oftare med sina barn om kroppslig integritet efter att de läst delar av “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013). Detta tyder på att det råder en omedvetenhet om vilken betydelse det har att prata med sina barn om kroppslig integritet, och vilken roll de själva som föräldrar kan spela.

Föräldrarna uttryckte att intervjun gav dem mer kunskap som gjorde dem mer benägna att jobba mer aktivt med dessa frågor. Detta kan tolkas som illustrativt för den effekt som utbildning av föräldrar kan ge, samt betonar vikten av att föräldrar får information om kroppslig integritet i förebyggande syfte så tidigt som möjligt. Om föräldrar väljer att endast svara på “incidenter” och

inte prata med barnet rent generellt, så krävs det hög grad av responsivitet och uppmärksamhet hos föräldrarna gentemot barnets signaler för att lyckas fånga upp situationer där ett samtal kan vara på sin plats. Något som bekräftas av Baumrinds forskning om föräldrastilar (1967). Flera föräldrar nämnde att de var svårt att avgöra när det var ett bra läge att prata om kroppslig integritet, en förälder nämnde ett scenario där barnet tittar på TV och att det i sådana fall var svårt att få barnet att bli intresserad av ett samtal om kroppen. Av den anledningen var det enklare att ta det när passande situationer dök upp. Vid sådana här svårigheter kan det vara bra att ha en djupare förståelse kring barnets utveckling och kognitiva förmåga för att avgöra nivå och situation för samtalen. Genom material som "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013) kan föräldrar få mer kunskap om vilken nivå som är lämplig för olika åldrar på barnen. Som tidigare nämnt är det redan från 1 års ålder, enligt Erikson (2004), viktigt att barnet utvecklar självständighet och tilltro till sin egen förmåga. Något som betonar hur viktigt det är att barnet själv är en del av undervisningen och tillåts fundera och ta beslut själv, helt i enlighet med materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013).

Flera föräldrar nämnde också att det i mångt och mycket handlade om att vara en bra förebild då barnens beteende speglar föräldrarnas, något som bekräftas av Banduras (1986) teori om modellinläring. Genom observation och sociala inlärningsprocesser tar barnen efter föräldrar och andra vuxnas beteenden vilket ytterligare betonar vikten av att föräldrarna besitter kunskap om kroppslig integritet, förebyggande insatser samt hög kommunikativ förmåga. Det innebär även att föräldrar behöver säga ifrån när något inte är okej, oavsett om det känns socialt jobbigt eller ej. Om föräldrarna säger ifrån öppet framför sina barn, är det enligt Banduras (1986) teori större chans att barnen säger ifrån i liknande situationer i framtiden. Wurtele med flera (1992) påvisade att just modellinläring tillsammans med repetitioner och social förstärkning gav längre effekt vid förebyggande utbildning om kroppslig integritet. Det är därför av hög vikt att föräldrar inte bara pratar med barnet någon enstaka gång, utan förstärker lärdomarna genom att prata ofta men också genom sociala situationer där barnen får öva sina färdigheter.

Det är även viktigt att komma ihåg att naturen av avslöjandet av sexualbrott är interpersonellt (Staller & Nelson-Gardell, 2005) vilket innebär att just kommunikationen mellan förälder och barn är essentiell inte bara i förebyggande insatser men även för att fånga upp eventuella avslöjanden. Sexuella övergrepp kan frammana dissociativ amnesi som kan göra det svårt för offret att minnas väsentliga delar av händelseförloppet (NCK, 2019) vilket kan vara en

av de faktorer som gör att barn är rädda för att inte bli betrodda eller gör att de inte vågar berätta. Med tanke på att konsekvenserna av övergreppet styrs av faktorer som relationen till gärningsmannen, ålder vid övergreppen och/eller hur lång tid övergreppen pågick (Putnam, 2003) är det av högsta vikt att fånga upp avslöjanden så tidigt som möjligt. Desto mer kommunikation om kroppsliga ting som föräldrar och barn har, desto större chans att fånga upp avslöjanden samt skydda barnen mot fortsatta eller framtida sexualbrott.

Föräldrar upplever “Stopp! Min kropp!” positivt men önskar de fått materialet tidigare

Som tidigare nämnt hade en majoritet av föräldrarna aldrig hört talas om begreppet “kroppslig integritet” eller materialet “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) innan intervjuernas genomförande. En tydlig indikator på att materialet inte nått ut till sin målgrupp och borde spridas på fler sätt än de Norlén och Bidö (personlig kommunikation, 23 april 2019) redogör för. I och med det forskningsresultat som Wurtele med flera (1992) presenterat, där det visade sig att barn som genomgått förebyggande undervisning där föräldrarna stått för undervisningen fick större effekt än de barn som genomgått lärarledd undervisning i klassrummet, borde större insatser ske för att sprida materialet till just föräldrar.

Hälften av föräldrarna påvisade skepticism angående vissa delar av materialet “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) och berättade om en oro över att det kan leda till att kroppslig integritet istället blir något negativt. En förälder beskrev till exempel risk för ökad andel orosanmälningar när “barnen berättar på sitt sätt”. Något sådant, varken att barn skulle misstolka lämplig fysisk närhet eller att undervisningen skulle leda till falska anklagelser, har bekräftats av forskning (Blumberg med flera, 1991). Som tidigare nämnts har forskning däremot påvisat positiva effekter som att barn blir bättre på att skilja mellan lämplig och olämplig fysisk kontakt (Wurtele med flera, 1992). En annan förälder uttrycker oro över att “för mycket” fokus på kroppslig integritet skulle kunna ha negativ inverkan på den viktiga anknytningen. Någon sådan forskning har inte återfunnits. Däremot, som tidigare nämnt, är samtliga anknytningar: trygg, otrygg, ambivalent och otrygg undvikande tillräckliga för att barnet ska få sitt anknytningsbehov tillgodosett (Broberg med flera, 2017). Det är endast den desorganiserade anknytningen som är otillräcklig för barnets utveckling och för att barnet ska våga utforska världen på sin egen hand (Broberg med flera, 2017). Enligt Bowlby (1956) är omvårdnadssystemet som ligger till grund för anknytningsteorin ojämlik, barnet får och föräldern ger. Med andra ord, är föräldern responsiv till barnets signaler, oavsett om det är signaler för mer närhet, eller mindre närhet, så finns det

begränsad anledning till att oroa sig över att anknytningen skulle påverkas negativt av förebyggande insatser.

Majoriteten av föräldrarna upplevde materialet “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) positivt och ämnade ladda hem materialet och visa för sina partners. Fem av sex föräldrar uttryckte att de skulle använda sig av de tips de fått i materialet hemma och hälften av föräldrarna benämnde framförallt “bra och dåliga hemligheter” som ett konkret tips de skulle ta med sig hem och implementera. Enligt Wurtele med flera (1992) upplever de flesta föräldrar förebyggande undervisning av sina barn som något positivt som de själva kan glädja sig åt. Ingen av de forskningsartiklar som stötts på under detta arbete har visat på negativa aspekter av att föräldrar undervisar sina barn i kroppslig integritet som förebyggande insats mot sexualbrott. Hälften av de föräldrar som intervjuades uttryckte dock en önskan om att information kring att lära barn utveckla kroppslig integritet hade delgivits dem i ett tidigare skede, då de upplever att de kanske hade agerat på ett annat vis i situationer som uppstått. Hälften av föräldrarna uttrycker att de önskat få mer information, kanske via en broschyr, så tidigt som vid besök hos BVC och några föräldrar uttrycker önskan om att informationen om kroppslig integritet ska komma från förskolan. Föräldrarna önskade även en större tydlighet i hur just deras förskola jobbar med dessa frågor genom till exempel föräldramöten eller anslagstavlor. Det är viktigt att fånga upp dessa önskemål och börja sprida förebyggande material som “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013) för att inte bara öka förståelsen och kunskapen men även skapa en konsensus och norm vuxna emellan när det kommer till just kroppslig integritet. Med tanke på hur utbrett och komplext sexualbrott och dess prevention är, bör större insatser göras för att tillgodose de önskemål och kunskapsluckor föräldrar har.

Metoddiskussion

En kvalitativ metod med semistrukturerade intervjuer valdes för att fånga upp föräldrars tankar och agerande kring att hjälpa sina barn utveckla kroppslig integritet. Det förelåg även ett intresse i att ta reda på hur föräldrar upplever delar av “Stopp! Min kropp!” (Rädda Barnen, 2013). Den ontologiska ansatsen har varit realistisk vilket gjort att det går att ifrågasätta valet av en kvalitativ undersökning istället för kvantitativ. I analysen används en kombination av både induktiv och deduktiv ansats vilket vid exempelvis en enkätundersökning hade lett till att den induktiva delen gått förlorad. Eftersom den induktiva delen handlar om att vara öppen för den information som kan uppkomma hade möjligheten till följdfrågor samt informantens egna tillägg begränsats. Med vald metod har studiens syfte uppnåtts då frågeställningarna lyckats bli besvarade

med hjälp av metoden. Resultatet har blivit rikare på information tack vare semistrukturerade intervjuer då informanterna fått möjlighet att utveckla sina svar efter egna tankar och intressen.

Det är totalt sex informanter som deltagit i studien och som delvis bestått av ett bekvämlighetsurval, vilket innebär att alla föräldrar inte fått en lika stor möjlighet till att få delta i studien. Informanterna själva nämnde att det kan skilja sig i normer och tankar kring kroppslig integritet hos barn beroende på vem som tillfrågas. Det hade kunnat vara intressant att ha ett urval med större bredd för ytterligare nyansering, men på grund av resurs- och tidsbrist begränsades alltså urvalet. I kvalitativa undersökningar går det inte att generalisera resultaten men det kan däremot finnas överförbarhet (Willig, 2013). I detta fall går det att tänka sig att andra föräldrar kan ha liknande tankar och agerande. Det går också att använda den information som framkommit under denna undersökning till att ge förklaringar till varför exempelvis föräldrar möter svårigheter i att hjälpa sina barn utveckla kroppslig integritet eller vilka strategier de använder sig av. Det i sin tur kan leda till nya undersökningar eller en utveckling av det material som redan finns. Studien anses vara av relevans då det är ett outforskat ämne samtidigt som det är väldigt aktuellt i och med införandet av kroppslig integritet i läroplanen. Det saknas liknande forskning vilket medför svårigheter i att jämföra resultaten på något vis.

För att styrka resultatet har vi genom processen varit självreflekterande, jämfört material med varandra samt ifrågasatt resultatet för att säkerställa så hög trovärdighet som möjligt (Elliott med flera, 1999). Vi har fått gå ifrån våra förutfattade meningar vid exempelvis urvalet då fler män än kvinnor hörde av sig och ville medverka, vilket enligt vår mening då skulle innebära mindre material. Trots det valde vi att ta med de personer som hörde av sig först och försökte inte att påverka urvalet genom att frammana jämn könsfördelning. Vi har en tanke om det kan ha påverkat resultatet, till exempel rörande den skepticism mot materialet "Stopp! Min kropp!" (Rädda Barnen, 2013) som uttrycktes under intervjuerna. Det är något som kan ha sett annorlunda ut vid ett jämnt fördelat urval. Det är dock något vi valt att inte lägga fokus vid eftersom det inte hör till syftet med uppsatsen.

Vi har delgett informanterna resultatet och bett dem läsa igenom samt godkänna för att säkerställa att de tolkningar som gjorts är så rättvisande som möjligt. Eftersom att samtliga informanter har läst igenom och godkänt resultaten indikerar det att resultatet stämmer överens med de tankar som de delat med sig av på intervjuerna. Ett annat kvalitetskriterium handlade om att avslöja en del om informanternas livsförhållanden för att läsaren skulle få möjlighet till att

bedöma bland annat relevansen av resultatet (Elliott med flera, 1999). Vi funderade och diskuterade kring att delge de färger som användes under analysen samt koppla ihop dem till de citat som presenteras i resultatet, alternativt skapa en tabell över informanternas ålder och livsförhållanden. För att säkra deltagarnas anonymitet valdes detta bort, och det som ansågs vara av relevans presenterades istället på gruppnivå. De kriterier som presenterades var ålder, kön och antal barn. Informanterna bor i samma kommun varav två kände till varandra sedan tidigare vilket gjorde att vi heller inte kopplade ihop citaten med informanternas tilldelade färg eftersom det då hade kunnat gå att identifiera vem som sagt vad. Det anses heller inte vara av relevans att veta vem som sagt vad eftersom den tematiska analysen handlar om att finna mönster, vilket vi tolkat som att det föreligger när minst tre informanter tagit upp samma eller liknande händelser.

Slutsatser

Kroppslig integritet är förutom ett mycket omtalat begrepp i samhället även en grundläggande mänsklig rättighet och ett lagstadgat skydd. Men det är också ett steg i riktningen mot ett mer jämställt samhälle och en viktig förebyggande insats mot sexualbrott. Det är dock problematiskt att tala högt och brett om ett begrepp i regeringar och läroplaner när det är så svårt att förmedla vad det konkret handlar om för dem som det spelar mest roll för - våra barn. För att fokus på kroppslig integritet verkligen ska göra nytta där det behövs och bli en del av den samhällsnorm som önskas, så krävs det att föräldrar får kunskap, resurser och stöd att göra det grundläggande arbete i hemmet som krävs. Utan förståelse för begreppet kroppslig integritet och dess betydelse, eller föräldrars tankar och upplevelser kring att stödja sina barn i utvecklingen av kroppslig integritet, så kan målet inte nås. Genom att besvara de frågor som stod till grund för denna uppsats tas ett steg mot bättre kunskapsstöd och material för föräldrar. Det tas också ett steg mot att fylla de kunskapsluckor som finns och framförallt så tas det, i ett större perspektiv, ett steg mot en bättre framtid för nästa generation. Denna studie kan användas för vidare forskning genom att exempelvis använda resultatet till att utforma kvantitativa studier och undersöka ett större slumpmässigt urval för möjlighet till generaliseringar. Men den kan även användas för vidareutveckling av material som "Stopp! Min kropp! (Rädda Barnen, 2013) samt inspirera till större spridning och fler insatser.

Referenser

- Akselsdotter, K. (1993). *Små barns signaler om sexuell övergrepp. En handbok för förskolan*. Falun: Scanbook.
- Andreski, P., Chilcoat, H. & Breslau, N. (1998). Post-traumatic stress disorder and somatization symptoms: a prospective study. *Psychiatry Research*, 79, 131-138. Doi: 10.1016/S0165-1781(98)00026-2
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(19), 43-88. Doi: 10.12691/ajap-4-2-1
- Baumrind, D. (1978). Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth & Society*, 9(3), 239-276. Doi: 10.1177/0044118X7800900302
- Binder, R. L. & McNiel, D. E. (1987). Evaluation of a school-based sexual prevention program: cognitive and emotional effects. *Child Abuse & Neglect*, 11(4), 497-506. Doi: 10.1016/0145-2134(87)90075-5
- Blumberg, E. J, Chadwick, M. W., Fogarty, L. A., Speth, T. W. & Chadwick, D. L. (1991). The touch discrimination component of sexual abuse prevention training: unanticipated positive consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 6(1), 12-28. Doi: 10.1177/088626091006001002
- Bowlby, J. (1969). *Attachment*. New York, NY: Basic Books.
- Broberg, A., Granqvist, P., Ivarsson, T. & Mothander, P. (2017) *Anknytningsteori*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Brottsförebyggande rådet. (2011). *Polisanmälda våldtäkter mot barn*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet. (2015). *Sexualbrott*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet. (2019a). Förebyggande metoder. Hämtad 11 april, 2019 från <https://www.bra.se/forebygga-brott/forebyggande-metoder.html>
- Brottsförebyggande rådet. (2019b). *Nationella trygghetsundersökningen 2018 om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber AB.

- Butler, A. C. (2013). Child sexual assault: risk factors for girls. *Child Abuse & Neglect*, 27(9), 643-652. Doi: 10.1016/j.chiabu.2013.06.009
- Cicchetti, D. & Toth, S. L. (2016). Child maltreatment and developmental psychopathology: a multilevel perspective. In D. Cicchetti (Red.), *Developmental Psychopathology: Maladaptation and Psychopathology*. New York, NY: Wiley.
- Cyr, C., Euser, E. M., Bakermans-Kranenburg, M. J. & van IJzendoorn, M. H. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: a series of meta-analyses. *Development and Psychopathology*, 22, 87-108. Doi: 10.1017/S0954579409990289
- Elliot, R., Fischer, C. T., & Rennie, D. L. (1999). Evolving guidelines for publication of qualitative research studies in psychology and related fields. *British Journal of Clinical Psychology*, 38, 215-229. Doi: 10.1348/014466599162782
- Erikson, E. H. (2004). *Den fullbordade livscykeln – ny utgåva*. Stockholm: Natur & Kultur.
- European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). *Violence against women: an EU-wide survey. Main results*. Luxembourg: Publications office of the European Union.
- Feinauer, L. L. & Stuart, D. A. (1996). Blame and resilience in women sexually abused as children. *American Journal of Family Therapy*, 24(1), 31-40. Doi: 10.1080/01926189508251014
- Fergusson, D. M., Lynskey, M. T., & Horwood, L. J. (1996). Childhood sexual abuse and psychiatric disorders in young adulthood, I: prevalence of sexual abuse and factors associated with sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child Adolescent Psychiatry*, 35, 1355-1364. Doi: 10.1097/00004583-199610000-00023
- Finkelhor, D. (1980). Risk factors in the sex victimization of children. *Child Abuse & Neglect*, 4, 265-273. Doi: 10.1016/0145-2134(80)90045-9
- Frisén, A. & Hwang, P. (2006). *Ungdomar och identitet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Förenta Nationerna. (2008). Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna. Hämtad 26 mars 2019 från <https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf>
- Förskolan. (2019). Ökad medvetenhet kring barns integritet. Hämtad 29 april 2019 från <https://forskolan.se/kroppen-ar-var-d-respekt/>

- Guild, D. J., Toth, S. L., Handley, E., Rogosch, F. A. & Cicchetti, D. (2017). Attachment security mediates the longitudinal association between child-parent psychotherapy and peer relations for toddlers of depressed mothers. *Development and Psychopathology*, 29, 587-600. Doi: 10.1017/S0954579417000207
- Lansford, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S., Bates, J. E., Crozier, J. & Kaplow, J. (2002). A 12-year prospective study of the long-term effects of early child physical maltreatment on psychological, behavioural, and academic problems in adolescence. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 156, 824-830. Doi: 10.1001/archpedi.156.8.824
- Maniglio, R. (2009). The impact of child sexual abuse on health: a systematic review of reviews. *Clinical Psychology Review* 29(7), 647-657. Doi: 10.1016/j.cpr.2009.08.003
- Manly, J. T., Lynch, M., Oshri, A., Herzog, M. & Wortel, S. (2013). The impact of neglect on initial adaptation to school. *Child Maltreatment*, 18, 155-170. Doi: 10.1177/1077559513496144
- McElvaney, R., Greene, S. & Hogan, D. (2013). To tell or not to tell? Factors influencing young people's informal disclosure of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 29(5), 928-947. Doi: 10.1177/0886260513506281
- McFarland, A. (2013). The long-term costs of traumatic stress: intertwined physical and psychological consequences. *World Psychiatry*, 9(1), 3-10. Doi: 10.1002/j.2051-5545.2010.tb00254.x
- Moutsiana, C., Fearon, P., Murray, L., Cooper, P., Goodyer, I., Johnstone, T. & Halligan, S. (2014). Making an effort to feel positive: insecure attachment in infancy predicts the neural underpinnings of emotion regulation in adulthood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55, 999-1008. Doi: 10.1111/jcpp.12198
- Mullen, P. E., Romans-Clarkson, S. E., Walton, V. A., & Herbison, G. P. (1988). Impact of sexual and physical abuse on women's mental health. *The Lancet*, 1, 841-845. Doi: 10.1016/S0140-6736(88)91600-5
- Nelson, E., Heath, A., & Madden, P., Cooper, M. L., Dinwiddie, S. H., Bucholz, K. K., ... Martin, N. G. (2002). Association between self-reported childhood sexual abuse and adverse psychosocial outcomes: results from a twin study. *Archives of General Psychiatry*, 59, 139-146. Doi: 10.1001/archpsyc.59.2.139

- Paolucci, E. O., Genuis, M. L. & Violato, C. (2001). A meta-analysis of the published research on the effects of child sexual abuse. *Journal of Psychology*, 135, 17-36. Doi: 10.1080/00223980109603677
- Putnam, F. (2003). Ten-year research update review: child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(3), 269-278. Doi: 10.1097/00004583-200303000-00006
- Regeringskansliet. (2018). En förtydligande läroplan ska höja kvaliteten i förskolan. Hämtad 26 mars 2019 från <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/08/en-for tydligad-laroplan-ska-hoja-kvaliteten-i-forskolan/>
- Rädda Barnen. (2013). Stopp! Min kropp!. Hämtad 26 mars 2019 från https://www.raddabarnen.se/globalassets/dokument/rad--kunskap/handbocker/stopp_min_kropp.pdf
- Rädda Barnen. (2019). Handbok: Stopp! Min kropp!. Hämtad 26 mars 2019 från <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/stopp-min-kropp/>
- Sandström-Taylor, S. (1993). *Den största hemligheten: en bok om sexuella övergrepp och hur de kan förebyggas*. Stockholm: Informationsförlaget Heimdahls AB
- Schaeffer, P., Leventhal, J. M. & Gottsegen Asnes, A. (2011). Children's disclosures of sexual abuse: learning from direct inquiry. *Child Abuse & Neglect*, 35, 343-352. Doi: 10.1016/j.chiabu.2011.01.014
- Schneider-Rosen, K. & Cicchetti, D. (1991). Early self-knowledge and emotional development: visual self-recognition and affective reactions of mirror self-images in maltreated and non-maltreated toddlers. *Developmental Psychology*, 27, 471-478. Doi: 10.1037/0012-1649.27.3.471
- Shonk, S. M. & Cicchetti, D. (2001). Maltreatment, competency deficits, and risk for academic and behavioural maladjustment. *Developmental Psychology*, 37, 3-17. Doi: 10.1037/0012-1649.37.1.3
- Skolverket. (2018). Läroplan för förskolan, Lpfö 18. Hämtad 4 april 2019 från <https://www.skolverket.se/undervisning/forskolan/laroplan-for-forskolan/reviderad-laroplan-for-forskolan>
- Sorenson, T. & Snow, B. (1991). How children tell: the process of disclosure of child sexual abuse. *Child Welfare*, 70, 3-15. Doi: 10.1016/0145-2134(96)00077-4

- Sroufe, L. A. (1990). *An organizational perspective of the self*. In D. Cicchetti & M. Beeghly (Red.), *The self in transition: infancy to childhood*. Chicago: University of Chicago Press.
- Staller, K. M. & Nelson-Gardell, D. (2005). A burden in your heart: lessons of disclosure from female preadolescent and adolescent survivors of sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 29, 1415-1432. Doi:10.1016/j.chiabu.2005.06.007
- Statens medicinsk-etiska råd. (2019). Integritet. Hämtad 26 mars 2019 från <http://www.smer.se/etik/integritet/>
- Svenska akademien. (2009). Svenska akademiens ordlista över svenska språket. Hämtad 26 mars 2019 från <https://svenska.se>
- Sveriges Radio. (2017). Förslag: Alla förskolor ska lära barn om rätten till sin egen kropp. Hämtad 16 mars 2019 från <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=6831587>
- Sveriges Riksdag. (2019). Brottsbalk 1962:700. Hämtad 26 mars 2019 från https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/brottsbalk-1962700_sfs-1962-700
- Toth, S. L. & Manly, J. (2018). Consequences of child abuse and neglect: implications and intervention. *Child Development Perspectives*, 13(1), 59-64. Doi: 10.1111/cdep.12317
- Unicef. (2019). Barnkonventionen. Hämtad 26 mars 2019 från <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#short>
- Ungdomsmottagningen. (2019). Våldtäkt och andra sexuella övergrepp. Hämtad 26 mars 2019 från <https://www.umo.se/vald-och-krankningar/sexuella-overgrepp-och-trakasserier/valdtakt-och-andra-sexuella-overgrepp/>
- Vetenskapsrådet. (2017). God forskningssed. Hämtad 15 maj 2019 från https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/God-forskningssed_VR_2017.pdf
- Weisz, J. R., Sandler, I. N., Durlak, J. A. & Anton, B. S. (2005). Promoting and protecting youth mental health through evidence-based prevention and treatment. *American Psychologist*, 60(6), 628-648. Doi: 10.1037/0003-066X.60.6.628
- Willig, C. (2013). *Introducing qualitative research in psychology. Adventures in theory and method*. Maidenhead: Open University Press.

- Wurtele, S. K., Kast, L. C. & Melzer, A. M. (1992). Sexual abuse prevention education for young children: a comparison of teachers and parents as instructors. *Child Abuse & Neglect, 16*, 865-876. Doi: 10.1016/0145-2134(92)90088-9
- Wurtele, S. K. (1993). Enhancing children's sexual development through child sexual abuse prevention programs. *Journal of Sex Education & Therapy, 19*, 37-46. Doi: 10.1080/01614576.1993.11074068
- Yancey, C. T., Naufel, K. Z. & Hansen, D. J. (2013). The relationship of personal, family, and abuse-specific factors to children's clinical presentation following childhood sexual abuse. *Journal of Family Violence, 28*(1), 31-42. Doi: 10.1007/s10896-012-9485-6
- Zeuthen, K. & Hagelskjaer, M. (2013). Prevention of child sexual abuse: analysis and discussion of the field. *Journal of Child Sexual Abuse, 22*(6), 742-760. Doi: 10.1080/10538712.2013.811136

Bilaga 1. Intervjuguide

Frågor innan de fått läsa delar av ”stopp min kropp” materialet:

- Hur gammalt är ditt barn?
- Hur kände du när hen började förskolan?
- Känner du till läroplanen som förskolan har?
- Har du hört talas om begreppet kroppslig integritet förut? Isåfall var?
- Vad tänker du på när du hör begreppet kroppslig integritet?
- Vet du om ditt barns förskola jobbar med kroppslig integritet?
- Hur känner du över det?
- Hur känner du över att kroppslig integritet läggs till i läroplanen för förskolan i år?
- Vad ser du för möjligheter/begränsningar med det?
- Hur känner du själv över att lära ditt barn kroppslig integritet? Har du några egna upplevelser av det? Hur gjorde du då? Hur kändes det?
- Har du några fler sätt att lära ditt barn kroppslig integritet?
- Hur känner du över information till dig som förälder om kroppslig integritet?
- Hur tänker du om ansvarsområdet, ditt ansvar som förälder och förskolans ansvar?
- Har du tidigare kommit i kontakt med materialet “stopp min kropp”?

Frågor efter att de läst materialet:

- Vilka tankar har dykt upp efter att du läst delar av “stopp min kropp”?
- Hur ser du på materialet? Är det användbart?
- Vilka känslor dyker upp vid tankar om användning av materialet?
- Saknas något?
- Kommer du att använda dig av det?
- Varför inte? / hur kommer du att använda dig av det?
- Finns det något du vill tillägga eller ändra som du sagt tidigare under intervjun?

Bilaga 2. Informationsbrev

LUNDS
UNIVERSITET

Information om medverkan i intervjustudie gällande frågor och tankar kring kroppslig integritet.

Det pratas allt mer om hur viktigt det är att tidigt lära barn kroppslig integritet och på kort tid har en del material skapats riktat mot både föräldrar och förskolor.

Det saknas studier kring hur materialet används av föräldrar och därför vet man heller inte om materialet behöver kompletteras. Vi vill därför genomföra en intervjustudie med förhoppningen om att resultatet i studien kommer åt denna informationsbrist och eventuellt utvecklar materialet ytterligare. På lång sikt tror vi dels att materialet specifikt kan förebygga sexuella övergrepp och vidare också bidra till ett mer jämställt samhälle generellt.

Vi heter Danijela Tomasovic och Vanessa Carlstedt och läser kandidatkursen i psykologi på Lunds Universitet. I utbildningen ingår att göra ett examensarbete, vilket är anledningen till att denna intervjustudie kommer att göras.

Vi kommer att använda oss utav en intervjuguide med öppna frågor där du som informant är fri att svara utifrån det du anser är viktigt och relevant. Intervjuerna kommer att spelas in och förvaras på en lösenordsskyddad enhet för att sedan transkriberas. Det inspelade materialet kommer därefter att raderas. Det transkriberade materialet kommer i sin tur förvaras på en lösenordsskyddad dator som endast vi har tillgång till. Även transkriberingen kommer att raderas efter att analys är skriven och kommer endast att användas för detta ändamål.

Intervjun beräknas ta ca en timme.

Deltagandet är frivilligt och du som deltagare kan när som helst, utan särskild förklaring, avbryta din medverkan.

Härmed tillfrågas du om deltagande i studien

Bilaga 3. Samtyckesblankett

Skriftligt samtycke till medverkan i intervjustudien gällande frågor och tankar kring kroppslig integritet.

Jag har informerats om studiens syfte, om hur informationen kommer att samlas in, bearbetas och handhas. Jag har även informerats om att mitt deltagande är frivilligt och att jag när som helst utan särskild förvarning kan avbryta min medverkan i studien. Jag har getts möjlighet att ställa frågor om studien och har fått dessa besvarade.

Jag samtycker härmed till att medverka i denna intervjustudie.

Namn:

Datum och ort:

Underskrift:

Bilaga 4. Resurs-stöd

LUNDS
UNIVERSITET

Tack för att du vill delta i vår studie. Om du vill ha information om studiens resultat är du välkommen att meddela detta nu efter intervjun eller kontakta oss:

Danijela Tomasovic har mailadress: da2645to-s@lu.se eller på telefonnummer 0762172221.

Vanessa Carlstedt har mailadress: va8542ca-s@lu.se eller på telefonnummer 0738450530.

Vill du veta mer om materialet ”Stopp! Min kropp!” så finns mycket information på Rädda Barnens hemsida. Där finns också mycket andra föräldraresurser:

<https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/>

Om du efter intervju har frågor eller tankar som du vill diskutera med någon så finns en vuxentelefon hos Barnens rätt i samhället (BRIS) dit vuxna alltid är välkomna att ringa med frågor som rör barn: <https://www.bris.se/for-vuxna-om-barn/bris-vuxentelefon-om-barn/>

Vår handledare Tove Lundberg är leg. psykolog och har flera års erfarenhet av att jobba med barn och ungdomar. Du är alltid välkommen att höra av dig till henne om du har fler frågor om temat för intervjun: tove.lundberg@psy.lu.se eller 0737188875.

Bilaga 5. Delar av "Stopp! Min kropp!" som användes i studien

ATT PRATA MED BARN

Har du någon gång pratat, eller försökt prata, med barn om frågor som rör kroppen, gränsdragning och sexualitet? I så fall vet du säkert att det kan kännas svårt och krysat. Som förälder och vuxen är det lätt att undvika ämnet av rädsla för att skrämma upp barnet eller att väcka "fel" tankar. Språket – svårigheten att hitta rätt ord i rätt sammanhang – kan också kännas som ett hinder, liksom utmaningen att lägga sig på rätt nivå: *Vad är mits barn motståndligt för? Gör jag det för avancerat nu? Hur ska jag förklara det här? Du känner kanske igen dig.*

Det finns viktiga skäl till att våga prata öppet med barn om rätten till den egna kroppen, om gränser för vad andra får göra med ens kropp och om vad som är okej att göra med andras kroppar. Så även om vi snubblar på orden, hamnar på "fel" nivå och tvingas börja om, så gör vi barnen en stor tjänst genom att vara öppna. Genom att våga lyfta de intima frågorna avdramatiserar vi också ämnet, vilket skickar viktiga signaler om att det är okej att prata om det. Vi ger dem en självkänsla och en trygghet i att kroppen är något värdefullt som man själv bestämmer över.

Den nyfikenhet som barn känner inför den egna och andras kroppar redan tidigt i livet är något positivt som vi ska uppmuntra. Samtidigt är det viktigt att vara tydlig med vissa, mer eller mindre uttalade regler och koder. Vi låter till exempel inte små barn röra vid eller visa sina privata kroppsdelar i vilket sammanhang som helst. Vi markerar att det finns områden på kroppen som är extra känsliga, som ska hanteras med respekt och varsamhet. Samtidigt drar vi tydliga gränser gentemot barnet gällande våra egna kroppar. Även om vi har en god och nära fysisk kontakt så markerar vi tydligt att det finns gränser också för den. På så sätt kan närheten bli trygg.

Med åldern växer barnets nyfikenhet och det sexuella intresset börjar ta form. Behovet av vägledning och samtal om gränsdragning förändras. Som vuxen är det viktigt att finnas tillhands även i tonårstadiet för att prata om normer, rätt eller fel och den egna kroppens utveckling. Genom att som vuxen och förälder vara närvarande och tillgänglig för samtal om de här frågorna – i alla åldrar och stadier av barnens utveckling – bidrar vi till en stärkt självkänsla och trygghet.

6

Men när ska vi prata med barnen? Och hur? Tvärtom vad vi kanske föreställer oss så handlar det inte om att sätta sig ner och ha ett långt, alvarligt samtal vid exakt rätt tillfälle. Det handlar snarare om ett förhållningssätt, att vara uppmärksam och fånga små tillfällen i vardagen när det kan vara läge att prata. Och att göra det kontinuerligt genom hela uppväxten.

Oavsett om du har små barn eller tonåringar finns behovet av samtal, men vi måste anpassa språket och innehållet till var barnet befinner sig i utvecklingen. Och det kan göras på lite olika sätt.

Men hur gör man det då? Vad förstår en treåring? Och hur pratar jag med en tonåring? På nästkommande sidor får du råd och tips på hur du kan prata med barn i olika åldrar:

Med kroppens privata områden menar vi snoppen, snippan, stjärten och munnen.

DE MINSTA BARNEN

Små barn är fullt upptagna med att lära känna sig själva och sin vardag. Mycket tid går till att upptäcka hur den egna kroppen fungerar; vad den kan göra och inte kan göra. Ofta sker det tillsammans med dig som är vuxen, helt enkelt för att barnet är beroende av hjälp.

I alla de situationer där vi vuxna sköter och vårdar ett barn, exempelvis tvättar, byter blöja, smörjer in eller matar; kan vi på olika sätt signalera till barnet att det är din kropp, den är värdefull, du är med och bestämmer över den – även om någon annan måste vara med och hjälpa till.

Ett bra sätt att göra det är att så tidigt som möjligt, gärna redan i ettårsåldern, låta barnet börja lära sig att tvätta sina privata kroppsdelar själv. Du kan först visa i badet eller duschen hur det går till att tvätta snippan, snoppen eller rumpen och sedan låta barnet prova själv. Ett annat sätt är att göra barnet delaktigt vid blöjbyten och, så småningom, låta barnet börja lära sig att torka sig själv efter toalettbesök så tidigt som möjligt.

Även munnen är ett privat område. Uppmuntra gärna barnet att tidigt äta själv (även om det blir kladdigt), och tvinga inte in mat i munnen. Eftersom små barn är beroende av vuxnas hjälp och inte alltid får bestämma själva är det viktigt att vi tar oss tid att förklara varför vi gör saker med deras kropp, till exempel byter blöja, och att vi ibland måste göra saker som barnet inte har lust med eller vill.

Ansträngningarna vid middagsbordet eller i badrummet kanske är krångliga och tidskrävande, men på sikt kan de ha stor betydelse. Genom att tidigt göra barnet delaktigt stärker vi barnets integritet och självkänsla.

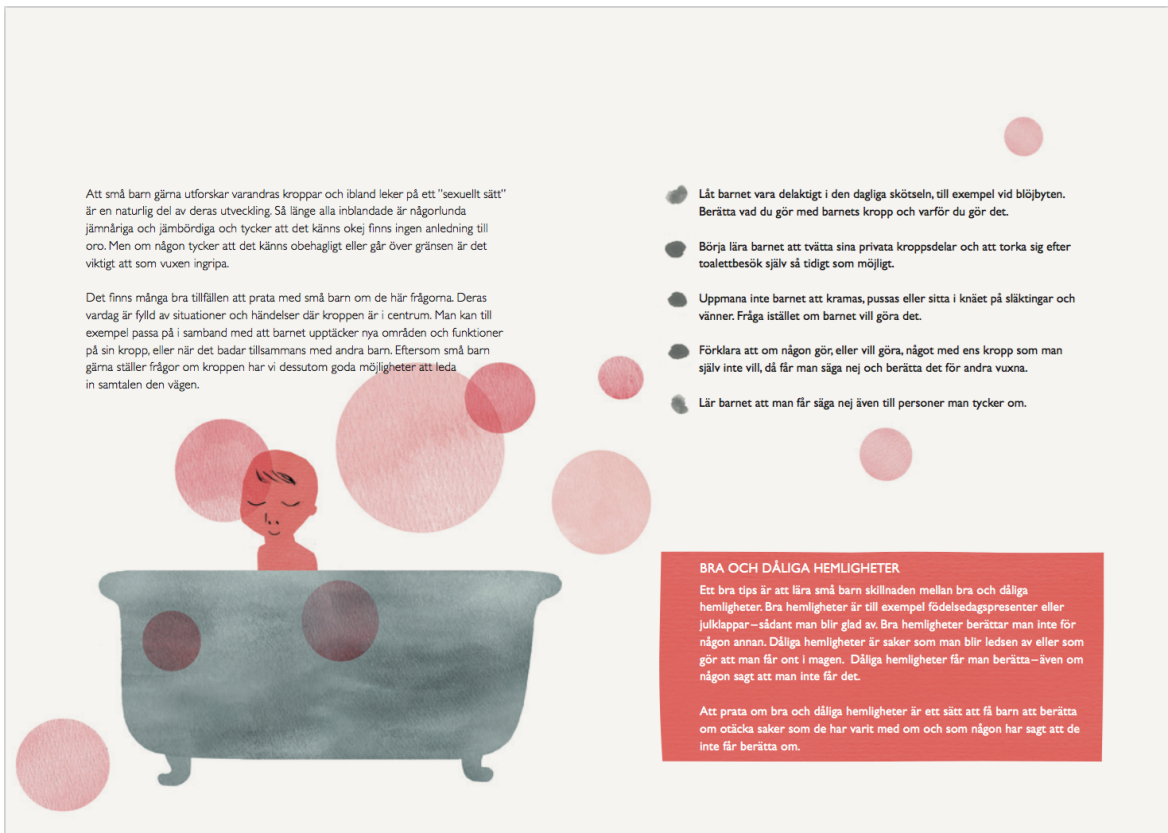
Du som förälder eller vuxen med ansvar för ett litet barn kan också fundera över barnets fysiska kontakt med andra människor: Hur betar vi oss när släktingar, vänner eller främmande personer vill krama och pussa på barnet? Kanske uppmuntrar vi det – utan att vara säkra på barnets vilja – för att verka artiga? Tvinga inte barnet att kramas, pussas eller sitta i knäet. Ställ frågan: Vill du sitta hos mamman? Istället för att ge kommandot: Sitt nu hos mamman. Det hjälper barnet att förstå att man inte måste vara nära andra människor om man inte vill. Det hjälper också barnet att själv känna efter – om det här känns ja eller känns nej – och i förlängningen att sätta gränser.

Som vuxen kan man gärna föra ett större resonemang kring betydelsen av att lyssna på andra människor och att respektera vad andra människor säger och vill. När någon säger nej, jag vill inte, då får man inte fortsätta. Då gör man den personen ledsen eller arg, eller rädd. Barn som lär sig lyssna på andras signaler lär sig också att själv kunna lyssna på sina egna känslor och sätta gränser för sig själv.

I 4-5-årsåldern kan vi också ta upp med barnen att det kan finnas andra personer som vill göra "dumma saker". Det är bra att tänka på att göra det på ett sätt som inte skrämmar barnet. Vi kan förklara att om någon gör, eller vill göra, något med ens kropp som man själv inte vill, får man säga nej och berätta det för andra vuxna. Tyvärr är det vanligt när små barn utsätts för övergrepp, att förövaren är någon de känner och kanske tycker om. Därför är det bra att lära barn att det är okej att säga nej även till folk man tycker om, till exempel om ett äldre syskon vill leka en lek man själv inte vill.

Att små barn gärna utforskar varandras kroppar och ibland leker på ett "sexuellt sätt" är en naturlig del av deras utveckling. Så länge alla inblandade är någorlunda jämnåriga och jämbördiga och tycker att det känns okej finns ingen anledning till oro. Men om någon tycker att det känns obehagligt eller går över gränsen är det viktigt att som vuxen ingripa.

Det finns många bra tillfällen att prata med små barn om de här frågorna. Deras vardag är fylld av situationer och händelser där kroppen är i centrum. Man kan till exempel passa på i samband med att barnet upptäcker nya områden och funktioner på sin kropp, eller när det badar tillsammans med andra barn. Eftersom små barn gärna ställer frågor om kroppen har vi dessutom goda möjligheter att leda in samtalen den vägen.

- Låt barnet vara delaktigt i den dagliga skötseln, till exempel vid blöjbyten. Berätta vad du gör med barnets kropp och varför du gör det.
- Börja lära barnet att tvätta sina privata kroppsdelar och att torka sig efter toalettbesök själv så tidigt som möjligt.
- Uppmana inte barnet att kramas, pussas eller sitta i knäet på släktingar och vänner. Fråga istället om barnet vill göra det.
- Förklara att om någon gör, eller vill göra, något med ens kropp som man själv inte vill, då får man säga nej och berätta det för andra vuxna.
- Lär barnet att man får säga nej även till personer man tycker om.

BRA OCH DÅLIGA HEMLIGHETER

Ett bra tips är att lära små barn skillnaden mellan bra och dåliga hemligheter. Bra hemligheter är till exempel födelsedagspresenter eller julklappar – sådant man blir glad av. Bra hemligheter berättar man inte för någon annan. Dåliga hemligheter är saker som man blir ledsen av eller som gör att man får ont i magen. Dåliga hemligheter får man berätta – även om någon sagt att man inte får det.

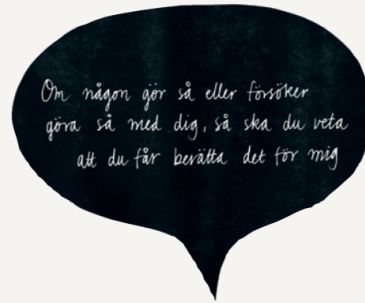
Att prata om bra och dåliga hemligheter är ett sätt att få barn att berätta om otäckta saker som de har varit med om och som någon har sagt att de inte får berätta om.

Om bilden som barnet formar endast baseras på information från exempelvis media eller syskon riskerar den att bli skev.

I ett samtal med ett barn om sexualitet och intimitet kan du som vuxen förklara hur ett felaktigt beteende kan se ut. Att om någon vill titta och röra på ens privata kroppsdelar, eller vill att barnet ska titta och röra vid dem, utan att barnet själv vill eller förstår, så är det fel och förbjudet. Poängtera att det är väldigt ovanligt, men att det kan hända och att alla vuxna vet att det inte är tillåtet. I sammanhanget kan det vara bra att nämna att den personen inte nödvändigtvis behöver vara en vuxen, utan att det lika gärna kan vara en ungdom eller ett annat barn. Försäkra barnet om att det är okej att berätta: *Om någon gör så eller försöker göra så med dig, så ska du veta att du får berätta det för mig.* Nämner gärna att det finns många olika vuxna att prata med – farmor, kusinen, läraren eller någon annan som man litar på – och att man själv får välja vem man vill prata med. Poängtera att det aldrig är barnets fel eller ansvar om det händer något. Eftersom barn ofta är lojala och inte vill att andra ska råka illa ut kan du också försäkra barnet om att den som betar sig på ett dåligt sätt kan få hjälp: *Personer som gör så mot barn behöver hjälp att sluta. Den hjälpen kan han eller hon få.*

Det kan kännas besvärligt att prata om den här typen av frågor, inte minst att hitta rätt tillfälle. Ett tips är att ta upp samtalsämnet i samband med att media rapporterar om det. Det skulle till exempel kunna vara händelser där barn blivit utsatta för sexuella kränkningar eller övergrepp. Du som vuxen kan fråga barnet om han eller hon har hört talas om händelsen och vad han eller hon i så fall tänker om det. Oavsett om barnet gjort det eller inte, har du som vuxen chans att uttrycka dina känslor och tankar och komma in på samtalsämnet utan att det känns onaturligt.

18

- Hjälpt barnet att få en sund och ryanserad bild av kroppen, närhet och sexualitet. Bidra med din kunskap och dina perspektiv som komplement till den bild som barnet får genom till exempel media och äldre syskon.
- Var tydlig med att närhet är något bra och värdefullt. Förklara samtidigt vad som är fel och förbjudet.
- Förklara att det alltid är okej att berätta om något har hänt och att man själv får välja vem man vill prata med.
- Om du har svårt att hitta rätt tillfälle – passa på och ta upp ämnet i samband med att media rapporterar om det.